

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут права
Кафедра міжнародного європейського права та порівняльного правознавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Захист прав представників ЛГБТ спільноти в практиці ЄСПЛ

293 «Міжнародне право»

Студента (ки) 4 курсу Д.А. Бондхас

Групи П-01

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр.

Кваліфікаційна робота бакалавра містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Керівник

к.ю.н., асистент кафедри
МЄППП

О. А. Швагер

Суми 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут права

Кафедра міжнародного європейського права та порівняльного правознавства

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри

_____ В. М. Завгородня

«___» _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВР

Спеціальність 293 «Міжнародне право»

студенту(ці) 4 курсу, групи П-01

Бондхас Далілі Александрі

1. Тема роботи: Захист прав представників ЛГБТ спільноти в практиці ЄСПЛ

затверджена наказом директора ННІ права від «21» лютого 2024 р. № 0129-І

2. Термін подання студентом закінченої роботи «20» травня 2024 р.

3. Мета кваліфікаційної роботи комплексний аналіз практики ЄСПЛ у сфері захисту прав представників ЛГБТ спільноти та визначення основних підходів і стандартів, які застосовуються судом при вирішенні справ щодо захисту прав зазначених осіб.

4. Об'єкт дослідження практика Європейського суду з прав людини у сфері захисту прав представників ЛГБТ спільноти

5. Предмет дослідження рішення та правові позиції ЄСПЛ у справах, пов'язаних із захистом прав ЛГБТ, зокрема як право на повагу до приватного право на свободу вираження поглядів та зборів та право на захист від дискримінації у трудових відносинах.

6. Кваліфікаційна робота виконується на основі матеріалів законодавства, міжнародних документів та практики ЄСПЛ

7. Орієнтовний план дипломної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети

Розділ 1 Теоретико-правові засади захисту прав ЛГБТ в практиці ЄСПЛ
До 15 березня 2024 року

Назва – термін подання

У розділі 1 Потрібно визначити поняття «дискримінації представників та надати характеристику її типам. На підставі практики ЄСПЛ визначити які основні підстави дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації

Розділ 2 Аналіз практики ЄСПЛ щодо захисту окремих прав ЛГБТ осіб
До 12 квітня 2024 р.

У розділі 2 Потрібно дослідити практику ЄСПЛ у справах:
щодо захисту права на повагу до приватного та сімейного життя;
щодо захисту права на свободу вираження поглядів та зборів;
щодо захисту від дискримінації у трудових відносинах

Розділ 3 Вплив практики ЄСПЛ на сферу захисту прав представників ЛГБТ спільноти в Україні. До 10 травня 2024р.

У розділі 3 На підставі аналізу практики ЄСПЛ щодо захисту прав ЛГБТ спільноти визначити ключові справи для України та перспективи внесення змін до національного законодавства та врахування висновків ЄСПЛ у національній судовій практиці

8. Дата видачі завдання «23» лютого 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи

О.А. Швагер

Завдання до виконання одержав

Д. А. Бондхас

АНОТАЦІЯ

Бондхас Д.А. Захист прав представників ЛГБТ спільноти в практиці ЄСПЛ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю всебічного аналізу судової практики ЄСПЛ у сфері захисту прав ЛГБТ та визначення ключових підходів суду до вирішення справ щодо захисту прав представників ЛГБТ спільноти. Вивчення рішень та прецедентів ЄСПЛ дозволить виявити проблемні аспекти та напрацювати рекомендації щодо вдосконалення механізмів захисту прав представників ЛГБТ спільноти для національної практики.

Об'єктом дослідження є практика Європейського суду з прав людини у сфері захисту прав представників ЛГБТ спільноти. *Предмет* - рішення та правові позиції ЄСПЛ у справах, пов'язаних із захистом прав ЛГБТ, зокрема як право на повагу до приватного та сімейного життя, право на свободу вираження поглядів та зборів та право на захист від дискримінації у трудових відносинах.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексний аналіз практики ЄСПЛ у сфері захисту прав представників ЛГБТ спільноти та визначення основних підходів і стандартів, які застосовуються судом при вирішенні справ щодо захисту прав зазначених осіб.

В результаті проведеного дослідження були вирішені поставлені перед автором завдання, а саме:

1. надано характеристику основних теоретико-правових засад захисту прав ЛГБТ в практиці ЄСПЛ;
2. проведено аналіз ключових рішень ЄСПЛ у справах, пов'язаних із захистом прав ЛГБТ;
3. визначені основні підходи та правові позиції ЄСПЛ щодо захисту таких прав ЛГБТ спільноти як право на повагу до приватного та сімейного

життя, право на свободу вираження поглядів та зборів та право на захист від дискримінації у трудових відносинах;

4. надано характеристику впливу практики ЄСПЛ на сферу захисту прав представників ЛГБТ спільноти в Україні.

Ключові слова: ЛГБТ, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, дискримінація, ЄСПЛ, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

ABSTRACT

Bondhus D. A. «Protection of the LGBT people's rights in the practice of the ECHR»

The relevance of the research topic is that ensuring the protection of rights for LGBT (lesbian, gay, bisexual and transgender) individuals has become an increasingly pertinent issue in international human rights law. Despite progress made in recent years, discrimination based on sexual orientation and gender identity persists in various parts of the world, including within the Council of Europe member states. The case law of the European Court of Human Rights (ECtHR) plays a pivotal role in shaping the standards for safeguarding the rights of LGBT persons across the European continent and interpreting the provisions of the European Convention on Human Rights (ECHR) in this context.

The work aims to find out the key challenges and gaps in the ECtHR's jurisprudence regarding the protection of LGBT rights, and to formulate recommendations for enhancing the safeguarding of these rights at the European level. The research seeks to identify areas in protection of the rights regarding the LGBT people to respect private and family life, freedom of expression and assembly and prohibition of discrimination in the workplace where the Court's approach has been progressive and transformative, as well as instances where its decisions have fallen short or failed to adequately address the specific needs and vulnerabilities of the LGBT community.

The research object is the societal relationships related to the realization and protection of LGBTI rights within the context of the ECtHR's case law. It encompasses the complex interplay between the legal framework, societal attitudes, and the lived experiences of LGBTI individuals in Europe and Ukraine, as reflected in the cases brought before the Court.

The subject of the study is the judgments, decisions, and rulings of the ECtHR pertaining to the protection of LGBTI rights, as well as the relevant provisions of

the ECHR, particularly Article 14 (prohibition of discrimination), Article 8 (right to respect for private and family life), Article 10 (freedom of expression) and Article 11 (freedom of assembly and association). The analysis focuses on how the Court has interpreted and applied these articles in cases involving issues such as same-sex relationships, gender recognition, freedom of assembly and expression for LGBT individuals, and hate speech or hate crimes motivated by sexual orientation or gender identity.

The main results of the work are a comprehensive analysis of the ECtHR's landmark judgments in cases involving discrimination based on sexual orientation and gender identity such as *Dudgeon v United Kingdom* (1981), *Oganezova v. Armenia* (2012), *Maymulakhin and Markiv v. Ukraine* (2014), *Schalk and Kopf v Austria* (2010), *Genderdoc-M v. Moldova* (2005), *Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom*, etc. , identification of the main challenges and issues in protecting LGBTI rights within the ECtHR's jurisprudence, and recommendations for improving the mechanisms for protecting LGBTI rights at the European level.

The analysis highlights both progressive developments, such as the recognition of same-sex relationships, the extension of certain family rights, freedom of free speech and assembly, prohibition of discrimination in the workplace to LGBT individuals, as well as persisting gaps and inconsistencies in the Court's approach. The recommendations formulated include broadening the interpretation of Article 14 of the ECHR to explicitly include discrimination based on sexual orientation and gender identity, reinforcing the positive obligations of states in safeguarding the rights of LGBT individuals, and promoting capacity-building initiatives for legal professionals, judges, and law enforcement officials to better understand and address the specific challenges faced by the LGBT community.

Also, recommendations were made regarding the situation in Ukraine based on the relevant problems in the country and the European standards:

- to adopt comprehensive anti-discrimination legislation that clearly prohibits discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity in all areas of life and establishes effective mechanisms of legal protection

- to make the amendments to the Criminal Code of Ukraine to establish liability for hate crimes against the LGBT community.
- to legalize same-sex marriage or civil partnerships for LGBT couples, granting them the same rights and guarantees as traditional marriages (property rights, inheritance, right to medical information, etc.).
- to conduct educational work in the society to overcome homophobia, transphobia and stereotypes about the LGBT community.
- to ensure strict compliance with Ukraine's international obligations, in particular the judgments of the European Court of Human Rights, to protect the rights of LGBT persons by implementing these judgments in national legislation and practice.

Furthermore, the work emphasizes the need for a more consistent and comprehensive approach to LGBT rights within the ECtHR's jurisprudence, drawing upon international human rights standards and best practices. It also highlights the importance of continued dialogue and collaboration between the Court, LGBT advocacy organizations, and other stakeholders to ensure that the evolving interpretation of the ECHR remains responsive to the diverse needs and experiences of LGBT individuals across Europe.

Key words: LGBT, sexual orientation, gender identity, discrimination, ECHR, Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛГБТ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ.....	7
1.1 Поняття та характеристика типів дискримінації щодо представників ЛГБТ	7
1.2. Практика ЄСПЛ у справах дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ЩОДО ЗАХИСТУ ОКРЕМИХ ПРАВ ЛГБТ ОСІБ	21
2.1. Захист права на повагу до приватного та сімейного життя.....	21
2.2. Захист права на свободу вираження поглядів та зборів.....	30
2.3. Захист від дискримінації у трудових відносинах	38
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄСПЛ НА СФЕРУ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРЕДСТАВНИКІВ ЛГБТ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ.....	45
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58

ВСТУП

Представники ЛГБТ (лесбійки, геї, бісексуали та трансгендерні особи) спільноти в багатьох країнах світу досі стикаються з серйозними порушеннями своїх основоположних прав та дискримінацією через свою сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність. Незважаючи на певні позитивні зрушення в окремих державах, проблема забезпечення рівних прав та захисту від упередженого ставлення залишається гострою та актуальною на глобальному рівні.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), створений у межах Ради Європи, відіграє ключову роль у формуванні прецедентної практики та встановленні стандартів захисту прав людини, у тому числі прав представників ЛГБТ спільноти. Рішення ЄСПЛ є обов'язковими для держав-учасниць Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і мають значний вплив на національне законодавство та правозастосовну практику.

Незважаючи на численні справи, розглянуті ЄСПЛ, питання захисту прав ЛГБТ осіб залишається складним та неоднозначним. У справах «Даджон», «Сміт і Грейді» ЄСПЛ не визнав порушенням відмову в доступі до штучного запліднення для одностатевих пар, а в «Шалк і Копф» - відсутність визнання одностатевих партнерств через неприйняття цього в державах-учасницях. Проте в «Ідентоба» невизнання одностатевих союзів було визнане порушенням. У «Гудвін» відмова у визнанні зміни статі після операції визнана порушенням, але не в «Картер» через наявність процедури в Україні. У «Маймулахів і Марків» відмова реєструвати ЛГБТ організацію визнана порушенням. Ці рішення демонструють складність балансу між захистом прав ЛГБТ і культурними реаліями держав-учасниць.

Суд має враховувати різноманітні культурні, релігійні та соціальні контексти держав-учасниць, а також розвиток суспільних поглядів та наукових досліджень у цій сфері. Відповідно, практика ЄСПЛ з часом зазнає змін та еволюціонує.

Комплексний аналіз практики ЄСПЛ у сфері захисту прав представників ЛГБТ спільноти, визначення ключових підходів та стандартів, яких дотримується суд, а також виявлення проблемних аспектів та перспективних напрямків розвитку є вкрай важливим завданням для забезпечення ефективного захисту прав людини та усунення дискримінації.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю всебічного аналізу судової практики ЄСПЛ у сфері захисту прав ЛГБТ та визначення ключових підходів суду до вирішення справ щодо захисту прав представників ЛГБТ спільноти. Вивчення рішень та прецедентів ЄСПЛ дозволить виявити проблемні аспекти та напрацювати рекомендації щодо вдосконалення механізмів захисту прав представників ЛГБТ спільноти для національної практики.

Ступінь розробленості теми. Питання захисту прав представників ЛГБТ спільноти в практиці Європейського суду з прав людини привертало увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, деякі аспекти цієї проблематики розглядалися у працях С.В. Вишновецької, Т. А. Дорошенко, А.А. Біла-Кисельова, В. Ю. Пряміцин, Є. О. Пороховата, Ю.Л. Юринець та І. А. Кудра, які досліджували зокрема питання проблеми становлення прав сексуальних меншин в Україні, забезпечення прав осіб на вільну гендерну самоідентифікацію як природнього права. Питанням захисту прав представників ЛГБТ спільноти в окремих сферах суспільного життя також присвячено ряд наукових робіт, так А. Белкін та Р. Л. Еванс досліджували рішення ЄСПЛ у справах щодо ЛГБТ осіб-солдатів, наприклад. Водночас, комплексний аналіз новітньої практики ЄСПЛ у сфері захисту прав ЛГБТ спільноти з урахуванням еволюції підходів Суду, а також визначення загальних стандартів та проблемних аспектів захисту прав сексуальних меншин на європейському рівні залишаються недостатньо розробленими. Окремі питання, такі як правове трактування терміну «гомофобія», толерантність держав до мирних зборів сексуальних меншин, освітлення проблематики дискримінації ЛГБТ у трудових відносинах, важливість

висвітлення справ ЄСПЛ для подальшого захисту прав ЛГБТ та їх імплементації в Україні, донині не знайшли належного висвітлення у науковій літературі.

Таким чином, актуальність обраної теми, її недостатня теоретична розробленість, а також необхідність комплексного аналізу новітньої практики ЄСПЛ для напрацювання рекомендацій щодо вдосконалення механізмів захисту прав ЛГБТ спільноти зумовлюють важливість проведення ґрунтовного дослідження у цій сфері.

Такий виклад допоможе окреслити стан наукової розробки обраної теми, визначити аспекти, які вже були предметом наукових студій, а також обґрунтувати важливість подальшого дослідження цієї проблематики у контексті конкретної роботи.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексний аналіз практики ЄСПЛ у сфері захисту прав представників ЛГБТ спільноти та визначення основних підходів і стандартів, які застосовуються судом при вирішенні справ щодо захисту прав зазначених осіб.

Завдання кваліфікаційної роботи:

1. Дослідити основні теоретико-правові засади захисту прав ЛГБТ в практиці ЄСПЛ;
2. Проаналізувати ключові рішення ЄСПЛ у справах, пов'язаних із захистом прав ЛГБТ;
3. Визначити основні підходи та правові позиції ЄСПЛ щодо захисту таких прав ЛГБТ спільноти як право на повагу до приватного та сімейного життя, право на свободу вираження поглядів та зборів та право на захист від дискримінації у трудових відносинах;
4. Охарактеризувати вплив практики ЄСПЛ на сферу захисту прав представників ЛГБТ спільноти в Україні.

Об'єктом дослідження є практика Європейського суду з прав людини у сфері захисту прав представників ЛГБТ спільноти. **Предмет** - рішення та правові позиції ЄСПЛ у справах, пов'язаних із захистом прав ЛГБТ, зокрема

як право на повагу до приватного та сімейного життя, право на свободу вираження поглядів та зборів та право на захист від дискримінації у трудових відносинах.

Методи дослідження: за допомогою історичного методу досліджено еволюцію розвитку прав ЛГБТ, формально-юридичний метод пособляв розгляду нормативних документів та справ від ЄСПЛ, аналіз та синтез сприяли тлумаченню основної думки використаних джерел, при порівнянні інформації з використаних документів використовували компаративістський метод.

Ступінь вирішення проблеми в дослідженні та практичне значення одержаних результатів. Дослідження має на меті вирішити проблему комплексного аналізу практики ЄСПЛ у сфері захисту прав ЛГБТ спільноти та визначити основні підходи і стандарти, яких дотримується суд. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення національного та міжнародного законодавства, розвитку судової практики, а також для підвищення обізнаності про права ЛГБТ спільноти та механізми їх захисту.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Результати дослідження були представлені та обговорювалися на Науково-практичному круглому столі «Свобода вираження поглядів: проблеми імплементації європейських стандартів в Україні» (24 травня 2024 року, м. Суми).

Кваліфікаційні робота складається з вступу, 3 розділів, що об'єднують 5 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (49 найменувань) та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 63 сторінки, з них основного тексту 54 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛГБТ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

1.1 Поняття та характеристика типів дискримінації щодо представників ЛГБТ

В сучасному суспільстві діалог щодо прав людини та рівності стає все більш актуальним і важливим. Одним із ключових аспектів цього діалогу є розуміння та боротьба з дискримінацією, зокрема, тією, яка спрямована на представників ЛГБТ-спільноти. У 2022 році 21% порівняно з 19% у 2012 році ЛГБТ-респондентів старше 18 років відчують дискримінацію на роботі та у повсякденному житті, наприклад, під час відвідування ресторанів, здійснення покупок або відвідування лікарні (43% порівняно з 37% у 2012 році)[1, с. 3].

Як ми побачили у минулому пункті, представники ЛГБТ-спільноти можуть стикатися зі сприйняттям та обмеженнями, які порушують їхні права та свободи. Щоб краще зрозуміти цю проблему, необхідно детально розглянути поняття та різноманітні типи дискримінації щодо представників ЛГБТ-спільноти.

Поняття дискримінації у багатьох міжнародних документах, як Загальна декларація прав людини, Європейська конвенція з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та багато інших. Відповідно до даних актів дискримінація, по суті - це будь-яке розрізнення, виключення або обмеження за ознакою раси, статі, мови, релігії, національного походження, інвалідності або за іншою ознакою, що понижує рівні права і свободи, на які всі люди мають невід'ємне право.

Відносно даного поняття, щодо ЛГБТК+ спільноти, варто звернутися до другого принципу Джек'якертських принципів, які є набором принципів застосування міжнародного права в галузі прав людини щодо сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності:

«Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності включає будь-яке розрізнення, виняток, обмеження або перевагу за ознакою сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності, метою або наслідком якого є знищення чи применшення рівності перед законом або рівного захисту з боку закону, або визнання, використання чи здійснення на рівних засадах усіх прав людини та основних прав людини та основоположних свобод»[2].

Також принцип наголошує на тому, що жодна людина не повинна бути об'єктом дискримінації, незалежно від її расової або етнічної приналежності, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини. На нашу думку, даний принцип ідеально окреслює поняття дискримінації щодо сексуальної орієнтації та спрямований на забезпечення рівних прав та можливостей для всіх людей, що є основним принципом будь-якого справедливого та демократичного суспільства.

Щоб краще розуміти цей складний соціальний феномен, необхідно детально розглянути різноманітні типи дискримінації, з якими стикаються члени ЛГБТ-спільноти.

Рекомендація CM/Rec(2010)5 Комітету Міністрів державам-членам про заходи щодо боротьби з дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності комплексно вирішує проблему дискримінації ЛГБТ у всіх сферах життя. П'ять глав даного документу охоплюють захист прав на життя, безпеку, рівне ставлення, самовираження, зібрання/об'єднання, доступ до послуг, працевлаштування, охорону здоров'я, освіту, житло, спорт, притулок тощо [3].

Преамбула Рекомендації містить у собі п'ять пунктів, що коротко описують суть даного документу. Перший пункт даного списку зазначає, що «вивчати існуючі законодавчі та інші заходи, постійно переглядати їх, а також збирати та аналізувати відповідні дані з метою моніторингу та усунення будь-якої прямої або непрямой дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації або

гендерної ідентичності»[3]. З цієї тези можна зробити висновок, що дискримінація до ЛГБТ спільноти ділиться на два типи: пряма та непрям.

Нажаль, Рекомендація не містить у собі пояснень даних термінів, тому варто звернутись до документу, який містить у собі ці дефініції - Директиви Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності. Дана Директива має за мету «...встановлення загальних рамок для боротьби з дискримінацією за ознаками релігії або віросповідання, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації у сфері зайнятості та професійної діяльності з метою впровадження в державах-членах принципу однакового ставлення» (ст. 1) [4].

Відповідно до п. 2 (а) ст. 2 «...пряма дискримінація трапляється тоді, коли до однієї особи ставляться менш прихильно, ніж ставляться, ставилися або ставитимуться до іншої особи у порівнянній ситуації, на будь-якій з підстав, зазначених у статті 1» [4]. Тобто, у контексті даної роботи пряма дискримінація ЛГБТ персон - форма дискримінації, коли особа або група осіб безпосередньо стикається з менш сприятливим ставленням чи обмеженнями через їхню сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність. Це може включати в себе відмову у працевлаштуванні, обмеження у доступі до освіти або медичних послуг, а також негативне ставлення у суспільстві.

На нашу думку, пряма дискримінація є однією з найбільш очевидних та прямих форм дискримінації, яка порушує права та свободи людини. Прикладом може слугувати подача Європейської комісії до суду на Польщу та Угорщину за дискримінацію сексуальних меншин у 2021 році. Ситуація щодо Угорщини стосується видання на той момент нового закону, що «забороняє школам використовувати матеріали, які можуть вважатися такими, що пропагують гомосексуальність» та зобов'язання видавництва книги для дітей, що розповідає про ЛГБТІК-людей, включити застереження про те, що книга зображує «форми поведінки, відмінної від традиційних гендерних ролей» [5].

На процес щодо Польщі впливає той факт, що велика частина регіональних муніципалітетів оголосили себе «зонами, вільними від ЛГБТ-

ідеології». Також низка місцевих органів, що підписали «сімейні хартії» підтримують тільки гетеросексуальні відносини [5]. В країні є часта практика заохочення до насильства під час прайдів, які проводяться в країні щороку.

Непряма дискримінація, за Директивою – це «...коли явно нейтральні положення, критерій або практика ставлять осіб певних релігії або віросповідання, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації у певні несприятливі умови в порівнянні з іншими особами» [4]. Тобто, у нашому випадку це форма дискримінації, що може виникати внаслідок застосування критеріїв чи правил, які, хоча й нейтральні самі по собі, насправді ведуть до менш сприятливого ставлення до певної особи або групи осіб через їхню сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність.

Інститут сім'ї в Україні – є ідеальним прикладом до даного типу дискримінації. Відповідно до ст. 51 Конституції конкретно визначає: «Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї» [6]. Хоч в країні «висить» Законопроект про інститут реєстрованих партнерств, але це не означає, що існує юридичне визнання одностатевих шлюбів, а також якимось більш обмежене визнання одностатевих пар.

Звісно вихід з цього є – зареєструвати шлюб за кордоном, але це не дає підстави ЛГБТ+ парам користуватися послугами сурогатних матерів або брати під опіку дітей з дитбудинку чи дітей, які були позбавлені батьків через нещасний випадок, як це зазначено у пункті 3 статті 112 Сімейного кодексу України: «Усиновлювачами можуть бути подружжя, а також особи, зазначені у частинах п'ятій та шостій цієї статті. Усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі» [7].

Очевидно, що коли вписувались дані статті Конституції Україна, скоріш за все, керувалась принципами, які б були «правильними» та «традиційними» для громадян країни. Але у 21-му сторіччі існують інші реалії «припустимого», особливо по відношенню до людей, що є гомосексуальними, бісексуальними та транссексуальними. Ми маємо надію, що при закінченні

війни Верховна Рада все таки зможе погодити Законопроект та таким чином зробити крок до більш рівноправного суспільства.

Проаналізовані нами типи дискримінації можуть проявлятися низкою способів, які також захищаються нормами міжнародного права та прописані у рекомендаціях. Хоч вони не мають конкретних дефініцій, але для цієї задачі можемо скористатися Посібником з європейського недискримінаційного права 2018 року від Ради Європи. Найчастіше зустрічаються такі прояви дискримінацій:

- Переслідування чи утиск може мати різні форми - від усних слів і жестів до створення, демонстрації та розповсюдження письмових текстів, зображень або інших матеріалів, якщо вони мають серйозний характер [8, с. 65]. По суті, переслідування саме по собі є неправильним через форму, якої воно набуває (вербальне, невербальне або фізичне насильство), і потенційний ефект, який воно може мати, найчастіше порушення людської гідності та/або дискримінація.
- Злочини на ґрунті ненависті, по своїй суті, є злочинне діяння, мотивоване упередженістю або упередженням щодо певних груп людей. Інша характерна риса злочинів на ґрунті ненависті полягає в тому, що вплив злочину поширюється не лише на безпосередніх жертв. Він зачіпає всю групу, з якою ідентифікує себе жертва, і може спричинити соціальний поділ між групою жертв і суспільством в цілому. групою жертв і суспільством загалом [8, с. 81]. Документи, як Рекомендація СМ/Rec(2010)5, закликають до активної боротьби з даною проблемою та наголошує, до особливого ставлення до подібного кримінального порушення.
- Мова ворожнечі охоплює будь-які публічні висловлювання, які поширюють, підбурюють, заохочують або виправдовують ненависть, дискримінацію чи ворожість до певної групи. Це небезпечно,

оскільки сприяє зростанню атмосфери нетерпимості до певних груп [8, с. 86].

Отже, ми проаналізували юридичні поняття типів дискримінацій, щодо представників ЛГБТ. Але, існує ще один перелік типів дискримінацій за сексуальною орієнтацією про який мало відомо, але дуже частий у використанні.

Гомофобія, трансфобія, біфобія та ацефобія - це терміни, що використовуються для опису страху або неприязні до когось, засновані на упередженнях або негативному ставленні, переконаннях або поглядах щодо людей, які є або сприймаються як лесбійки, геї, квір, транссексуали, бісексуали або асексуали (асе)+ [9]. Термін «гомофобія» може використовуватися не тільки по відношенню до людей з гомосексуальною орієнтацією, а й до лесбійок та бісексуалів.

У даному випадку, закінчення «-фобія» не має нічого спільного зі страхом чи ментальним здоров'ям. Та дані терміни позначають дискримінаційну поведінку до людини з іншою сексуальною орієнтацією, як обзивання, принизливі жарти, нав'язливі або ворожі розпитування, погрози когось «викрити», а також небажаний фізичний контакт і насильство. Термін також використовується до принизливої поведінки, яка може відбуватися усно, письмово, особисто або віртуально.

Рекомендація СМ/Rec(2010)5 використовує дані терміни, щодо послаблення дискримінації у спорті:

IX. Sports

«Гомофобія, трансфобія та дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності у спорті, як і расизм та інші форми дискримінації, є неприйнятними і з ними слід боротися» [3]

Прикладом використання терміну «гомофобія» може слугувати справа з ЄСПЛ «В і С проти Швейцарії». Справа стосувалася ризику депортації та жорстокого поводження після повернення до Гамбії заявника-

гомосексуаліста, чий запит на возз'єднання сім'ї з його партнером, громадянином Швейцарії, був відхилений [10].

У даній справі Суд використовує слово «гомофобія», як показник приниження гідності та дискримінацію за сексуальною орієнтацією у країні народження заявника. Слугуючи аргументом до Швейцарії, що партнер заявника має приїхати до країни, де безпечніше та толерантніше відносяться до ЛГБТК+ людей.

Хоч дані терміни частіше використовують у реальному житті, але, як ми побачили, вони також можуть бути у юридичних документах та судових справах. Таким чином, уточнюючи захист людей із конкретною сексуальною орієнтацією.

1.2. Практика ЄСПЛ у справах дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації

Європейський суд з прав людини відіграє ключову роль у просуванні прав лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів в рамках Європейської конвенції з прав людини. У всеосяжному «Посібнику з практики Європейського суду з прав людини - Права ЛГБТ» міститься ґрунтовний аналіз судової практики Суду в цій сфері.

Посібник має важливу мету - сприяти ефективній імплементації Конвенції щодо прав ЛГБТ-людей. Це досягається шляхом систематичного узагальнення та аналізу обширної практики Суду з різних аспектів прав ЛГБТ. Тематична структура посібника охоплює широке коло питань, включаючи дискримінацію, визнання одностатевих стосунків, батьківські права, свободу вираження поглядів та зібрань, клопотання про надання притулку, а також конкретні проблеми, пов'язані з трансгендерними та інтерсексуальними особами .

Посібник ґрунтується на фундаментальних принципах, закріплених у Європейській конвенції з прав людини, зокрема у статтях 8 (право на повагу

до приватного і сімейного життя), 12 (право на шлюб), 14 (заборона дискримінації) та статті 1 Протоколу № 12 (загальна заборона дискримінації). Воно також спирається на відповідні міжнародні документи та стандарти, що відображає прихильність Суду до дотримання універсальних норм у сфері прав людини.

У своєму аналізі посібник підкреслює кілька ключових принципів, які впливають з практики Суду. Серед них - визнання сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності захищеними ознаками відповідно до Конвенції, позитивні зобов'язання держав щодо забезпечення ефективного здійснення прав ЛГБТІ-людей, а також вимога щодо наявності особливо переконливих і вагомих причин для виправдання диференційованого ставлення за ознакою сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності [11]. Важливо, що в посібнику підкреслюється, що суспільні упередження або ставлення не можуть виправдовувати дискримінацію ЛГБТІ-людей.

Однак у посібнику також визнаються виклики та обмеження, які все ще існують. Серед них - невизнання одностатевих шлюбів у деяких юрисдикціях, певні аспекти батьківських прав одностатевих пар, а також специфічні проблеми, з якими стикаються інтерсексуальні особи [11]. Визнаючи ці обмеження, посібник прокладає шлях для подальшого прогресу і розвитку практики Суду в цій сфері.

Та не дивлячись на те, що світ почав відносно нещодавно «хвилюватись» за захист від дискримінації геїв, лесбійок, бісексуалів та трансгендерів, ЄСПЛ встигло висунути декілька важливих рішень, які надалі вплинули не тільки на антидискримінаційні акти світу, а й на ставлення до ЛГБТК+ людей.

Одним із таких перших та важливих рішень стало «Даджон проти Сполученого Королівства» 1981 року. Джефф Даджон був вантажним клерком і гей-активістом у Белфасті, Північна Ірландія. Заявник знав, що він гей, з 14 років. Він відчував страх перед переслідуваннями, шантажем, стражданнями і психологічним дистресом. Одного дня до будинку Джеффри вдерлася поліція, яка конфіскувала його листи та щоденники. Джеффри відвезли до

поліцейського відділку, де протягом чотирьох з половиною годин допитували про його сексуальне життя. Через рік, коли йому повернули його особисті речі, всі папери були обклеєні анотаціями. У 1975 році він подав скаргу до Європейської комісії з прав людини, яка після слухань у 1979 році визнала його скаргу прийнятною до Європейського суду з прав людини. У своїй скарзі заявник стверджував, «що він є жертвою дискримінації, яка порушує статтю 14 у поєднанні зі статтею 8 (ст. 14+8), оскільки відповідно до оскаржуваного кримінального законодавства він зазнає більшого втручання в його приватне життя...» [12].

22 жовтня 1981 року Суд погодився з Комісією, що криміналізація в Північній Ірландії гомосексуальних стосунків між дорослими людьми за їхньою згодою є порушенням статті 8 Європейської конвенції з прав людини, яка говорить: «Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Не допускається втручання органів державної влади у здійснення цього права, за винятком випадків, коли таке втручання здійснюється відповідно до закону і є необхідним у демократичному суспільстві ... для захисту здоров'я чи моралі» [12].

У ньому зазначалося, що «обмеження, накладені на пана Даджона відповідно до законодавства Північної Ірландії, через свою широту і абсолютний характер, не враховуючи суворість можливих покарань, є непропорційними цілям, яких намагаються досягти». Однак, продовжується в рішенні, «саме країни повинні встановлювати для себе ... будь-яке відповідне збільшення віку згоди у зв'язку з такою поведінкою» [12].

Даджон також скаржився, що «...оскільки відповідно до оскаржуваного кримінального законодавства він зазнає більшого втручання в його приватне життя, ніж чоловіки-гомосексуалісти в інших частинах Сполученого Королівства, а також гетеросексуали і жінки-гомосексуалісти в самій Північній Ірландії. Зокрема, за його твердженням, стаття 14 вимагає, щоб вік згоди був однаковим для всіх форм сексуальних стосунків» [12]. На той момент визначення даного віку для захисту гомосексуальних чоловіків від

кримінальних правопорушень не існувало. На цій підставі Суд не зміг винести рішення, щодо порушення ст. 14 Конвенції.

Дана справа вплинула на створення Наказу про гомосексуальні злочини 1982 року, що привело законодавство Північної Ірландії у відповідність до законодавства Англії, Уельсу та Шотландії. Він встановив шлюбний вік для гомосексуалістів на рівні 21 року, що було таким же, як і у Великій Британії на той час, але вищим, ніж для гетеросексуалів [13].

Практика ЄСПЛ у захисті від дискримінації людей ЛГБТК+ спільноти поширюється на різні сфери життя, як приватне та сімейне, трудові відносини та інші. Яскравим прикладом першої є Справа «Сальгуйро да Сільва Моута проти Португалії». Заявник, громадянин Португалії, пан Жоао Мануель Сальгейро да Сілва Моута. 2-го листопада 1987 року у Заявника та його дружини К.Д.С. народилася донька М. Заявник розлучився з дружиною у квітні 1990 року і з того часу проживає з чоловіком. Під час розлучення, 7 лютого 1991 року заявник підписав з К.Д.С. угоду про розподіл батьківської відповідальності щодо спільної дитини, згідно з якою К.Д.С. мала нести батьківську відповідальність, а заявник мав право на контакт з нею. 16 березня 1992 року заявник звернувся до суду з позовом про надання йому батьківської відповідальності за дитину, стверджуючи, що К.Д.С. не виконує умови угоди.

14 липня 1994 року Лісабонський суд у сімейних справах присудив заявнику батьківську відповідальність. К.Д.С. оскаржила рішення у Лісабонському апеляційному суді, скасував рішення суду нижчої інстанції і поклав батьківську відповідальність на К.Д.С. і право на контакт із заявником.

У своїй скарзі до Європейського суду з прав людини Заявник скаржився на те, що Лісабонський апеляційний суд обґрунтував своє рішення про присудження батьківської відповідальності за їхню доньку М. його колишній дружині, а не йому самому, виключно на підставі його сексуальної орієнтації. Він стверджував, що це становило порушення статті 8 Конвенції, взятої окремо та у поєднанні зі статтею 14 [14].

Європейський суд з прав людини зазначив, що рішення Апеляційного суду Лісабона, оскільки воно скасувало рішення Лісабонського суду у сімейних справах від 14 липня 1994 року, яким на заявника було покладено батьківські обов'язки, становило втручання у право заявника на повагу до його сімейного життя і, таким чином, вимагало застосування статті 8.

Суд встановив, що, скасовуючи рішення Лісабонського суду у сімейних справах і, відповідно, покладаючи батьківську відповідальність на матір, а не на батька, Апеляційний суд врахував новий фактор, а саме те, що заявник був гомосексуалом і проживав з іншим чоловіком. Суд дійшов висновку, що існує різниця у ставленні між заявником і матір'ю М., яка ґрунтувалася на сексуальній сексуальної орієнтації заявника, поняття, яке охоплюється статтею 14 Конвенції.

ЄСПЛ визначив, що рішення Апеляційного суду безперечно переслідувало законну мету, а саме захист здоров'я та прав дитини. Однак Європейський суд звернув увагу на формулювання, використані Апеляційним судом: «Дитина повинна жити в ... традиційній португальській сім'ї» та «Наше завдання тут не полягає в тому, щоб визначити, чи є гомосексуалізм хворобою, чи ні, чи це сексуальна орієнтація щодо осіб своєї статі. В обох випадках це ненормальність, і діти не повинні рости в тіні ненормальних ситуацій» [14]. На думку Європейського суду, наведені вище уривки свідчать про те, що гомосексуальність заявника була фактором, який став вирішальним при прийнятті остаточного рішення. Європейський суд встановив, що апеляційний суд зробив відмінність на основі міркувань щодо сексуальної орієнтації заявника, що є неприйнятним відповідно до Конвенції.

Таким чином Суд дійшов висновку, що мало місце порушення ст. 8 та ст. 14 Конвенції.

Що ж до розгляду питання про порушення ст. 8 Конвенції незалежно від ст. 14, то, виходячи із вищенаведених міркувань, Суд дійшов висновку про відсутність необхідності такого аналізу.

Як ми і зазначали на початку даного пункту, ЄСПЛ вирішує справи не тільки через Конвенцію, а й за допомогою окремих антидискримінаційних документах. До них можна віднести Рекомендацію CM/Rec(2010)5 Комітету Міністрів державам-членам про заходи щодо боротьби з дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності комплексно вирішує проблему дискримінації ЛГБТ у всіх сферах життя, яка допомогла вирішити справу «Оганезова проти Вірменії».

Представниця вірменської ЛГБТ-спільноти була співвласницею бару в Єревані, де після інтерв'ю для ЗМІ, в якому вона розкритикувала ситуацію з правами людини у Вірменії, вона стала об'єктом онлайн-кампанії ненависті та залякування через свою сексуальну орієнтацію. У травні 2012 року її бар був атакований коктейлями Молотова, а двоє молодих людей були заарештовані і зізналися в нападі. Заявниця, її бар і ЛГБТ-активісти зіткнулися з погрозами, залякуваннями, вандалізмом і мовою ненависті. Вірменська влада не розслідувала напади, не розглянула мотиви упередженості та не надала належного захисту. Заявник залишив Вірменію в червні 2012 року і попросив притулку за кордоном. Виконавці підпалу були засуджені, але до умовних термінів, і жодні аспекти мотивів упередження або дискримінації не були розглянуті в ході судового розгляду. Заявник став жертвою серйозної кампанії насильства і переслідувань проти ЛГБТ [15].

У даній ситуації Рекомендація CM/Rec(2010)5 зіграла велику роль у розмежуванні прав заявниці. Рекомендація підкреслює обов'язок держав забезпечити ефективне розслідування злочинів на ґрунті ненависті та насильства проти ЛГБТ. Це включає в себе належне вивчення того, чи були злочини мотивовані сексуальною орієнтацією жертви (ст. 1). Влада не зробила цього при розслідуванні підпалу клубу заявника.

Документ також закликає розглядати мотиви ненависті на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності як обтяжуючі обставини у кримінальних злочинах (ст. 2). Але, за даними справи, Кримінальний кодекс Вірменії не містить таких положень.

За статтею 3 держави повинні вживати розумних заходів для «викриття» дискримінаційних мотивів, що стоять за насильницькими діями. Однак розслідування не виявило явних гомофобних мотивів нападу.

Рекомендація наголошує на необхідності заборонити і засудити публічну «мову ворожнечі» щодо ЛГБТ, в тому числі з боку державних службовців (ст. ст. 6-8). Але заяви посадових осіб у цій справі схвалювали підпал [15].

Ефективне виконання цих частин рекомендації могло б покращити розслідування гомофобного насильства та висловлювань у цій справі. Це підкреслює важливість рекомендації для забезпечення належного реагування влади на випадки дискримінації ЛГБТ, оскільки Вірменія не зробила цього в даному випадку.

Таким чином, непроведення ефективного розслідування гомофобного нападу порушило принципи, викладені в рекомендації щодо боротьби з анти-ЛГБТ-дискримінацією. Це свідчить про нагальну необхідність впровадження таких стандартів для захисту від насильницького дискримінаційного поводження.

Варто зазначити, що практика Європейського суду з прав людини є доволі обширною та різноманітною. Вона охоплює захист ЛГБТ спільноти у різних сферах - приватному і сімейному житті, праці, доступі до послуг тощо.

Також, практика ЄСПЛ у цій сфері є досить значною з огляду на заборону дискримінації в Конвенції про захист прав людини та інших міжнародних документах та сприяє лібералізації законодавства та практики держав щодо прав ЛГБТ осіб та протидії дискримінації, як ми побачили у справі «Даджен проти Сполученого Королівства», яка визнала криміналізацію гомосексуальних стосунків порушенням права на повагу до приватного життя. Отже, практика Суду у справах дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації є прогресивною та значною для захисту прав представників ЛГБТ спільноти.

Отже, відносно захисту ЛГБТ спільноти практика Європейського суду з прав людини є доволі широкою та різноманітною. Вона часто використовується для прецедентного використання у інших справах та в удосконаленні законодавства, як міжнародного так і регіонального.

Відповідно до проаналізованих нами справ ми також помітили, що найчастіше дискримінація даного суспільства є у секторах сімейного та приватного життя, трудових відносин і вираження поглядів. Більш детально ми проаналізуємо дані проблеми у наступних розділах.

Загалом, керівні принципи закликають до цілісного правозахисного підходу для подолання системної дискримінації та насильства, що принижує гідність ЛГБТ. Нажаль, документів, які б регулювали відносини щодо ЛГБТ достатньо мало, а імплементація даної рекомендації залишається нерівномірною.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ЩОДО ЗАХИСТУ ОКРЕМИХ ПРАВ ЛГБТ ОСІБ

2.1. Захист права на повагу до приватного та сімейного життя

Право на повагу до приватного та сімейного життя є одним із основоположних прав людини, закріплених у низці міжнародних документів. Це право охоплює широкий спектр аспектів, включаючи захист від втручання в особисте та сімейне життя, а також автономію особистості при прийнятті рішень щодо особистого життя.

Протягом останніх десятиліть питання захисту прав ЛГБТ-спільноти в контексті права на повагу до приватного та сімейного життя набуло особливого значення на міжнародному рівні. У минулому розділі ми зазначили декілька справ, як «Даджон проти Сполученого Королівства» 1981 р. та «Сальгуйейро да Сільва Моута проти Португалії» 1994 р., та як ми могли по ним помітити, існує деяка специфіка трактування та захисту даних приватного та сімейного життя осіб, яку варто детально проаналізувати.

Рішення справи «Сміт і Грейді проти Сполученого Королівства» (1999) стало важливим прецедентом, встановивши, що сексуальна орієнтація є складовою приватного життя людини, яка має захищатися від невинного втручання держави. Європейський суду з прав людини, який одноголосно постановив, що розслідування і подальше звільнення військовослужбовців зі Збройних сил Великої Британії на підставі їхньої гомосексуальної орієнтації було порушенням їхнього права на приватне життя відповідно до статті 8 Європейської конвенції з прав людини [16].

Сміт служила в Королівських військово-повітряних силах (далі – ВПС) з 1989 року. У червні 1994 року до ВПС зателефонувала жінка, яка стверджувала, що Сміт була лесбійкою і сексуально домагалася абонента. Сміт була допитана військовою поліцією і зізналася, що вона лесбійка і що вона мала одностатеві стосунки під час служби в Королівських ВПС. Військова

поліція ставила їй інтимні запитання про деталі її сексуального життя, запитуючи імена попередніх партнерів, її ВІЛ-статус та інші подробиці. Через кілька місяців Сміт була адміністративно звільнена з Королівських ВПС. Грейді служив у збройних силах з 1980 року, але був звільнений після розкриття інформації про няню, яка працювала на Британську службу зв'язку. Заявники намагалися оскаржити свої звільнення спочатку в національному суді, а коли це виявилось безуспішним, вони подали заяву до Європейського суду з прав людини.

Британський уряд визнав, що мало місце втручання у право заявників на приватне життя відповідно до статті 8 Європейської конвенції. Тому питання для суду полягало в тому, чи було таке втручання виправданим. Для того, щоб втручання за статтею 8 було виправданим, необхідно, щоб воно відповідало закону, переслідувало законну мету і вважалося необхідним у демократичному суспільстві. Урядова політика отримала як законодавче визнання, так і визнання судами нижчих інстанцій, і суд вважав, що можна стверджувати, що вона переслідує законну мету – «інтереси національної безпеки» та «запобігання заворушенням» [16]. Однак суд не переконався, що ця політика може вважатися «необхідною в демократичному суспільстві» [16]. Суд не був задоволений тим, що уряд надав переконливе обґрунтування свого ставлення до гомосексуального персоналу. Зазначаючи, що: «таке ставлення, навіть якщо воно щиро відчувалося тими, хто його висловлював, варіювалося від стереотипних проявів ворожості до осіб гомосексуальної орієнтації до нечітких проявів занепокоєння з приводу присутності колег-гомосексуалістів. Оскільки вони являють собою упереджене ставлення гетеросексуальної більшості до гомосексуальної меншини, ці негативні прояви самі по собі не можуть розглядатися Судом як достатнє обґрунтування втручання в права заявників, описані вище, в більшій мірі, ніж аналогічне негативне ставлення до осіб іншої раси, походження або кольору шкіри» [16].

Суд постановив, що уряд не надав переконливих і вагомих підстав для розслідування сексуальної орієнтації заявників або їх подальшого звільнення,

а тому вважав, що мало місце порушення їх права на приватне життя відповідно до статті 8 Європейської конвенції [16].

Спочатку це рішення було суперечливим, захисники прав геїв стверджували, що воно є проривом, але деякі політики і коментатори висловлювали побоювання, що це рішення підірве моральний дух Збройних Сил. Сьогодні такі побоювання вважаються безпідставними, оскільки доведено, що вони не виправдалися. Міністерство оборони дійшло висновку, що ця політика «була сприйнята як значне досягнення» і що «не було помічено жодного впливу на моральний дух, згуртованість підрозділів або оперативну ефективність» [17, с. 32].

Це рішення отримало широке визнання як в армії, так і за її межами: у 2007 році командир крила Об'єданого навчального центру з питань рівності та різноманітності збройних сил Філ Сагар приніс офіційні вибачення від імені Міністерства оборони тим, хто постраждав від колишньої політики МОУ [18].

Як ми могли помітити, у справах щодо захисту приватного та сімейного життя, часто використовують ст. 8 Конвенції. У даній статті зазначено, що «Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції» [19].

Розглядаючи справи, як «Даджон проти Сполученого Королівства», «Сальгуйейро да Сільва Моута проти Португалії» та «Сміт і Грейді проти Сполученого Королівства» ми можемо зробити висновок, що Суд визнає сексуальну орієнтацію людини, як основний аспект її приватного життя та ідентичності, а отже, підпадає під дію статті 8 ЄКПЛ, яка захищає право на повагу до приватного і сімейного життя. Як було підмічено Судом в останній справі: сексуальна орієнтація є глибоко особистим аспектом ідентичності людини і що дискримінація за цією ознакою є такою ж серйозною, як і дискримінація за ознакою раси, релігії чи статі. Тобто, будь-яка дискримінація, спрямована на людей виключно за цією ознакою, є порушенням їхніх прав людини.

Питання легалізації одностатевих шлюбів залишається одним з найбільш суперечливих та дискусійних у сучасному суспільстві. З одного боку, ідея рівних прав та недискримінації за ознакою сексуальної орієнтації набуває все більшої підтримки та закріплюється в законодавстві багатьох держав. Тут варто відзначити Ірландію, що стала першою країною, яка легалізувала одностатеві шлюби всенародним голосуванням у 2015 році, після загальнонаціонального референдуму, на якому 62% проголосували «за» [20].

З іншого боку, є ті, хто вважає, що одностатеві шлюби суперечать традиційним уявленням про сім'ю та підривають моральні устої суспільства. За даними брифінгу Європарламенту «Права ЛГБТ осіб у Європейському Союзі» 2023 року, до таких країн відносяться Болгарія, Хорватія, Латвія, Литва, Польща та Словаччина [21, с. 6]. Кожна з цих країн досі має трактування шлюбу у своїй Конституції, на кшталт, «шлюб може бути між жінкою та чоловіком».

Європейський суд з прав людини відіграв ключову роль у розгляді цього питання. У низці справ, починаючи з «Шалк і Кофр проти Австрії» (2010). У 2002 році заявники, одностатева пара, звернулися до компетентних органів з проханням надати дозвіл на укладення шлюбу. Згідно з національним законодавством, шлюб може бути укладений лише між особами протилежної статі, і тому заявникам було відмовлено у задоволенні їхнього прохання. Після їх подальшої конституційної скарги Конституційний суд постановив, що ні Конституція Австрії, ні Європейська конвенція не вимагають, щоб концепція шлюбу, яка спрямована на можливість батьківства, поширювалася на відносини іншого роду, і що захист одностатевих відносин відповідно до Конвенції не тягне за собою зобов'язання змінювати закон про шлюб. 1 січня 2010 року в Австрії набув чинності Закон про зареєстроване партнерство, покликаний забезпечити одностатеві пари формальним механізмом визнання і надання юридичної сили їхнім стосункам. Хоча Закон надав зареєстрованим партнерам багато з тих самих прав і обов'язків, що й подружжю, деякі

відмінності залишилися, зокрема, зареєстровані партнери не можуть всиновлювати дітей або проходити процедуру штучного запліднення [22].

Що стосується одностатевих шлюбів, Суд зазначив, що інститут шлюбу зазнав значних соціальних змін з моменту прийняття Конвенції, однак європейський консенсус щодо одностатевих шлюбів відсутній. Суд також зазначив, що шлюб має глибоко вкорінені соціальні та культурні конотації, які можуть суттєво відрізнятися в різних суспільствах. Тому Суд відмовився поспішати з власним рішенням замість рішення національних органів влади. Отже, Суд встановив, що стаття 12 Конвенції не накладає на державу-відповідача зобов'язання надати одностатевій парі, такій як заявники, доступ до шлюбу, тому право заявників на шлюб не було порушено [22].

Крім того, Суд вважає, що держави користуються певною свободою розсуду щодо точного статусу, який надається альтернативними способами юридичного визнання стосунків одностатевих пар. Суд зазначив, що національне законодавство надало заявникам можливість отримати правовий статус, який за багатьма параметрами є рівним або подібним до шлюбу. Таким чином, держава не перевищила межі своєї свободи розсуду у своєму виборі прав та обов'язків, що надаються зареєстрованим партнерством, і не було порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції [22].

Ще однією справою, що стосується одностатевих шлюбів – є «Оларі та інші проти Італії» 2015 року. Спир, що розглядався, виник з двох заяв, поданих шістьма громадянами Італії у 2011 році. Заявники стверджували, що відсутність будь-якого правового положення, що дозволяє їм одружуватися або мати доступ до будь-якої форми цивільного союзу, є формою дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації, що порушує статті 8, 12 (право на шлюб) і 14 (недискримінація) ЄКПЛ [23].

Хоча приблизно в 155 муніципалітетах Італії одностатеві пари можуть реєструватися в місцевих реєстрах цивільних союзів, вони мають «суто символічне значення» і не надають жодного офіційного статусу відповідним

суб'єктам, а також можуть укладати договори про спільне проживання, які покликані регулювати певні фінансові аспекти їхнього спільного життя [23].

І заявники, і уряд також посилалися на основні рішення, винесені в останні роки національними вищими судами з цього питання, які в основному визнали, що одностатеві союзи повинні бути захищені як форма соціальної спільноти згідно зі статтею 2 Конституції Італії в кожному конкретному випадку, але запровадження форми правового партнерства, доступної для гомосексуальних пар, є обов'язком законодавчого органу, а не судової влади. Однак таким правовим форматом не повинен бути шлюб, оскільки його конституційне визначення слід тлумачити в традиційному сенсі, як союз між чоловіком і жінкою [23].

Суд повторив, що стосунки одностатевої пари, такі як стосунки заявників, підпадають під поняття «приватне життя» в розумінні статті 8. Аналогічно, стосунки одностатевої пари, яка проживає разом і перебуває у стабільному фактичному партнерстві, підпадають під поняття «сімейне життя» [23]. Суд додав, що право на приватне і сімейне життя може також накладати на державу певні позитивні зобов'язання щодо забезпечення ефективного дотримання цих прав, наприклад, вжиття необхідних заходів.

Суд встановив, що заявники не мали можливості укласти цивільний союз або зареєструвати партнерство. Проте, оскільки одностатеві пари мають таку ж можливість формувати стосунки, як і різностатеві пари, одностатеві пари також потребують юридичного визнання та захисту своїх стосунків.

Суд зазначив, що в Італії проживає велика кількість гомосексуалістів, а одностатеві стосунки є загальноприйнятими в суспільстві. Таким чином, існував конфлікт між соціальною реальністю заявників, які здебільшого жили у своїх стосунках відкрито в Італії, і законом, який не давав їм офіційного визнання. Крім того, деякі судові органи Італії закликали до певного правового захисту одностатевих пар.

З цих причин Суд постановив, що держава не виконала свого позитивного зобов'язання щодо забезпечення конкретної правової бази, яка б

передбачала визнання і захист одностатевих пар. Таким чином, стаття 8 Конвенції була порушена [23].

Проаналізувавши ці дві справи, ми можемо вивести, що хоча ЄСПЛ ще не визнав прямого права на одностатеві шлюби відповідно до ЄКПЛ, його практика заклала основу для такого визнання в майбутньому. Суд послідовно підтверджує принцип недискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та необхідність захисту прав одностатевих пар на повагу до їхнього приватного і сімейного життя. Оскільки все більше європейських держав приймають шлюбну рівність, Суд може зрештою зробити висновок, що європейський консенсус змінився на користь визнання одностатевих шлюбів як права людини відповідно до ЄКПЛ.

Справа «Шалк і Копф проти Австрії» торкнулась теми всиновлення та сурогатного материнства. Питання одностатєвого усиновлення є суперечливою темою по всій Європі, з різним рівнем визнання і прийняття серед різних країн. Наприклад, наразі усиновлення для таких пар дозволено у 23 країнах Європи. Але 22 країни з одного боку дозволяють усиновлення дитини, а з іншого ні: Італія є єдиною країною на континенті, яка дозволяє усиновлення тільки пасенка чи падчерки. Всі інші країни дозволяють всиновлення дитини тільки одній людині, тобто пара не має право прийняти до себе дитину [24].

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) відіграв ключову роль у захисті прав ЛГБТ-людей і сімей, створивши важливі прецеденти у своїй практиці.

Одним з них є «Х та інші проти Австрії» (2013). Х та її партнерка жили разом у стабільних одностатєвих стосунках. Партнерка Х раніше була заміжня і народила дитину від свого чоловіка. Тепер партнерка Х мала одноосібну опіку над дитиною. Х звернувся до суду за дозволом на усиновлення дитини, щоб припинити відносини з біологічним батьком і його родичами за сімейним законодавством, а відносини з біологічною матір'ю залишилися б повністю недоторканими. Однак батько дитини все ще визнавав свої батьківські права і

відмовлявся давати згоду на усиновлення. Заявники хотіли, щоб суд скасував відмову батька в наданні згоди, оскільки він демонстрував крайній антагонізм по відношенню до сім'ї.

Австрійське законодавство визнає багато різних форм усиновлення, однак воно забороняє усиновлення гомосексуальними парами відповідно до статті 182(2) Цивільного кодексу Австрії. Стаття 182(2) передбачає усиновлення другим батьком, якщо усиновлювачі перебувають у шлюбі. Важливо, що це не перешкоджало гетеросексуальним парам, які не перебувають у шлюбі. X уклав договір про усиновлення і подав його на затвердження до австрійського окружного суду, знаючи, що йому буде відмовлено. Національний суд стверджував, що батько відмовився дати свою згоду і що усиновлення, про яке вони просили, в будь-якому випадку неможливе згідно з австрійським законодавством. Після цього рішення X та її партнерка звернулися до Конституційного суду Австрії з вимогою визнати §179 неконституційним, оскільки він дискримінує їх за ознакою сексуальної орієнтації. Вони стверджували, що у випадку з різностатевою парою районний суд провів би детальний розгляд і повинен був би винести окреме рішення з цього питання. Однак у випадку заявників він відмовив їм у будь-якому дослідженні фактів на тій підставі, що усиновлення, про яке вони просили, в будь-якому випадку неможливе за австрійським законодавством. Конституційний суд Австрії відмовився це зробити і визнав заяву неприйнятною [25].

Європейський суд дійшов висновку, що стаття 8 застосовується до фактів цієї справи, «повторюючи, що відносини одностатевої пари, яка проживає разом і перебуває у стабільних фактичних відносинах, підпадають під поняття «сімейне життя» так само, як і відносини різностатевої пари в тій же ситуації» [25], як він також визначив щодо відносин між двома жінками, які перебувають у цивільному партнерстві і виховують дитину, зачату однією з них.

За фактами цієї справи суд встановив, що різне ставлення Австрії до одностатевих пар, порівняно з іншими неодруженими парами, становило порушення статті 8 у поєднанні зі статтею 14. Суд описав різницю у ставленні наступним чином:

«Якби перший і третій заявники були неодруженою різностатевою парою, національні суди не змогли б принципово відмовити в усиновленні. Замість цього суди повинні були б перевірити, чи відповідає усиновлення інтересам другого заявника в розумінні статті 180а Цивільного кодексу. Якщо батько дитини не давав згоди на усиновлення, суди повинні були дослідити, чи існували виняткові обставини, які б виправдовували подолання його відмови відповідно до частини 3 статті 181 Цивільного кодексу» [25].

Завершуючи свій аналіз, Суд зазначив, що він усвідомлює, що «дотримання балансу між захистом сім'ї в традиційному розумінні та конвенційними правами сексуальних меншин за своєю природою є складним і делікатним завданням» [25], але визнав, що уряд не виконав свій обов'язок щодо надання «особливо вагомих і переконливих причин» [25] для виправдання дискримінаційного поведіння. Таким чином, Велика палата дійшла висновку, що мало місце порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8, коли ситуацію заявників порівнюють із ситуацією неодруженої різностатевої пари, в якій один з партнерів бажає усиновити дитину іншого партнера.

Таким чином, рішення у справі «Х проти Австрії», на нашу думку, закріпило право одностатевих пар на рівний доступ до процедури усиновлення дітей своїх партнерів нарівні з різностатевими неодруженими парами. Хоч у даних випадках суди надають перевагу інтересам дитини, але справа стала важливим кроком до недискримінації та рівності ЛГБТ-сімей в Європі.

Загалом, практика Суду заклала основу для подальшого визнання прав ЛГБТ-сімей, хоча і залишила деяку свободу розсуду для держав. Суд послідовно наголошував на необхідності захисту приватного та сімейного життя ЛГБТ-осіб без дискримінації та з урахуванням найкращих інтересів

дитини. Поступово формується новий європейський консенсус щодо рівних прав ЛГБТ-сімей, який може привести до більш чіткого визнання одностатевих шлюбів та усиновлення як прав людини згідно з Конвенцією.

2.2. Захист права на свободу вираження поглядів та зборів

Право на свободу вираження поглядів і свободу мирних зібрань є основоположними правами людини, закріпленими в різних міжнародних правових документах. Надійний захист даного права забезпечує Європейська конвенція з прав людини. Стаття 10 передбачає, що «кожен має право на свободу вираження поглядів», що включає «свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади» [19]. Стаття 11 гарантує «право на свободу мирних зібрань та свободу об'єднання з іншими» [19].

Ці права є невід'ємними складовими плюралістичних демократій, відданих принципам рівності, гідності та прав людини для всіх. Свобода вираження поглядів і свобода зібрань є життєво важливими для активного публічного дискурсу, сприяння прозорості та підзвітності, захисту непопулярних поглядів, а також для адвокації соціальних змін і прав меншин. Держави несуть відповідальність за створення сприятливого середовища, в якому реалізація цих основних свобод повністю поважається, захищається і підтримується без дискримінації.

Для лесбійок, геїв, бісексуалів і трансгендерів та їхніх груп можливість вільно виражати свої погляди, обмінюватися інформацією, відстоювати свої права та мирно збиратися є першочерговою. Однак ЛГБТ історично стикалися зі значними перешкодами та дискримінацією у здійсненні цих фундаментальних свобод. Наразі ситуація змінюється у кращу сторону: влітку 2023 року 47% людей з 30 країн світу знають хоч одну особу ЛГБТ спільноти [26]. Нажаль, у нашому суспільстві досі існують країни, як Японія, Південна

Корея, Туреччина, Румунія, Угорщина та Польща, у яких видимість різних сегментів ЛГБТ+ спільноти є найнижчою через відношення та заборони [26].

Європейський суд з прав людини відіграв життєво важливу роль у встановленні правового захисту свободи вираження поглядів і зібрань ЛГБТ, підтримуючи принципи рівності, недискримінації та плюралізму, які є важливими для повної інтеграції сексуальних і гендерних меншин. У низці знакових рішень Суд сформулював чіткі стандарти, які зобов'язують держави сприяти та захищати права ЛГБТ на мирні зібрання, висловлювати свої погляди та існувати відкрито, не боячись репресій чи насильства.

Так у справі Гендердок-М проти Молдови, що стосувалася відмови уряду Молдови у наданні дозволу неурядовій організації «Гендердок-М», що представляє інтереси ЛГБТ, на проведення мирної демонстрації перед будівлею парламенту 27 травня 2005 року. Уряд стверджував, що відмова ґрунтувалася на міркуваннях «громадського порядку» та «суспільної моралі». Заявник вичерпав усі національні суди і подав позов до Європейського суду з прав людини. ЄСПЛ розглянув порушення статей 11 (свобода зібрань та об'єднань) та 14 (недискримінація) Європейської конвенції з прав людини [27].

Оцінюючи порушення статей 11 і 14 Конвенції, суд постановив, що «коли різниця у поведженні ґрунтується на статі або сексуальній орієнтації, свобода розсуду, надана державі, є обмеженою, і в таких ситуаціях принцип пропорційності не просто вимагає, щоб обраний захід був придатним в цілому для досягнення поставленої мети; необхідно також довести, що він був необхідним за даних обставин» [27]. Уряд Молдови стверджував, що заявник не зазнав дискримінації через свою сексуальну орієнтацію. Однак суд встановив, що «причиною заборони заходу, запропонованого заявником, було несхвалення владою демонстрацій, які, на їхню думку, пропагували гомосексуалізм» [27]. Таким чином, ЄСПЛ постановив, що мало місце порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 11 Конвенції. Суд також постановив, що мало місце порушення статті 13 (право на ефективний засіб

правового захисту) у поєднанні зі статтею 11. Республіку Молдова зобов'язали виплатити позивачеві відшкодування збитків та витрат [27].

Це рішення було важливим, оскільки воно встановило, що ЛГБТ-організації повинні мати можливість легально реєструватися і діяти нарівні з іншими недержавними організаціями. Відмова у наданні легального статусу на підставі ЛГБТ-характеру місії групи порушує свободу об'єднання. Ця справа також підтвердила, що висловлювання та адвокація ідентичності та прав ЛГБТ є захищеним правом на свободу слова згідно зі статтею 10 Конвенції. Гендердок-М посилила судову практику, що захищає права ЛГБТ-людей та груп на вільну організацію, зібрання та самовираження.

Ще однією важливою справою – є Ідентоба та інші проти Грузії. Позивачами є грузинська неурядова організація та кілька осіб, які брали участь у санкціонованому законом марші, присвяченому Міжнародному дню боротьби з гомофобією 17 травня 2012 року. Того дня дві релігійні групи, Союз православних батьків і Братство святого царя Вахтанга Горгасалі, намагалися перешкодити позивачам та іншим учасникам дійти до місця початку маршу. Релігійні групи стверджували, що ніхто не має права проводити гей-парад. Учасники маршу пояснили, що це не прайд-парад, а захід на підтримку боротьби з гомофобією, і продовжили йти. Через деякий час інша група контрдемонстрантів вишикувалася в живий ланцюг і оточила учасників маршу, щоб перешкодити їм продовжувати рух [28].

Контрдемонстранти проявляли словесну та фізичну агресію. Поліція, яка супроводжувала учасників маршу, дистанціювалася від сутички. Учасники маршу викликали поліцію для надання додаткової допомоги проти контрдемонстрантів. Однак через 20-30 хвилин сутичка загострилася, учасники контрдемонстрації вихопили плакати у учасників маршу і почали фізично нападати на них. У цей момент втрутилася поліція, яка стала між двома сторонами. Один із позивачів попросив міліцію бути більш активною у захисті демонстрантів, на що міліція відповіла арештом і доставила його до

відділку без пояснення причин. Пізніше міліція стверджувала, що зробила це, щоб захистити його від контрдемонстрантів.

Наступного дня після маршу позивачі, разом з кількома іншими особами, подали кілька скарг на дві релігійні групи, а також на бездіяльність міліції. Після кримінального розслідування Міністерство внутрішніх справ відповіло, що міліція не допустила жодних порушень під час маршу. Що стосується контрдемонстрантів, то двоє з них були заарештовані і оштрафовані на 45 євро за незначне порушення громадського порядку. Позивач подав апеляцію, але безрезультатно [28].

По-перше, Суд визначив, що хоча заявники скаржилися за статтями 10 та 11, стаття 11 є більш доречною, а отже, немає необхідності розглядати справу за статтею 10.

Щодо порушень статті 11 Суд підкреслив, що ефективна свобода публічних зібрань - це не лише обов'язок держави не втручатися, але й виступати гарантом дотримання принципів «плюралізму, толерантності та широти поглядів» [28]. Таким чином, хоча мирні демонстрації можуть не подобатися всім верствам суспільства, демонстранти повинні розраховувати на те, що держава захистить їх від страху фізичного насильства. Це зобов'язання держави є особливо важливим для меншин або осіб, які дотримуються непопулярних поглядів, оскільки вони більш схильні до віктимізації.

Виходячи з вищезазначених стандартів, Суд постановив, що грузинська влада отримала достатньо часу для забезпечення безпеки заявників, але не зробила цього, отже, було порушено статтю 11.

Це рішення стало частиною проекту Резолюції про Свободу вираження поглядів та зібрань для ЛГБТІ в Європі від Парламентської Асамблеї Ради Європи, що була видана 18 березня 2024 року [29]. Відповідно аналізу справи «Ідентоба та інші проти Грузії» Резолюція закликає : «Влада також зобов'язана, якщо зібрання та інші ЛГБТІ-заходи дозволені, вжити достатніх заходів для полегшення доступу до зібрання та стримування ЛГБТІ-фобів і

агресивно налаштованих контрдемонстрантів щоб захід міг відбутися мирно, використовуючи будь-які можливі засоби - наприклад, шляхом оприлюднення публічних заяв перед початком демонстрації, що закликають до примирення, і, зокрема, шляхом оцінки ресурсів, необхідних для безперешкодного проведення ресурсів, необхідних для безперешкодного проведення заходу на момент його планування, а також шляхом розгортання достатньої кількості поліцейських» [29].

Посилаючись на практику Європейського суду з прав людини, документ підкреслює правову основу та прецеденти, створені для захисту прав ЛГБТІ-людей та груп.

Даний документ може стати важливим підтвердженням права на свободу вираження поглядів та мирних зібрань для ЛГБТ-людей та організацій по всій Європі, так як порушує проблеми: визнання дискримінації та виклики, засудження насильства та ненависті, підтвердження основних прав, захист самовираження та адвокації ЛГБТІ, заклик до конкретних дій та інше [29]. В цілому, ця резолюція має потенціал стати важливим підтвердженням фундаментальних прав і свобод ЛГБТ-спільноти в рамках Ради Європи. Вона визнає виклики, з якими стикаються ЛГБТІ-люди, встановлює юридичні та моральні зобов'язання держав щодо захисту їхніх прав, а також закликає до конкретних заходів для просування рівності, недискримінації та поваги до різноманітності.

«Бончковський та інші проти Польщі» 2007 року, також є важливою частиною у тлумаченні проекту Резолюції та для практики захисту права на вираження поглядів й мирних зібрань.

10 травня 2005 року організація «Полісг», Фондація «За рівність» та група осіб зустрілися з директором Відділу безпеки та кризового управління Варшавської міської ради, щоб обговорити проведення маршу. Марш мав відбутися десь між 10 і 12 червня 2005 року і повинен був привернути увагу до дискримінації «сексуальних, національних, етнічних і релігійних» меншин, а також жінок і людей з обмеженими можливостями [30]. Наступного дня

Томаш Бончковський, член виконавчого комітету Фундації, отримав від мерії Варшави інструкції, в яких детально описувалося, що організатори повинні зробити з точки зору Закону про дорожній рух, щоб їхній марш розглядався як «захід» відповідно до цього закону [30]. 12 травня організатори подали заяву до Управління дорожнього руху міської ради на отримання дозволу та визначили маршрут маршу.

Також 3 червня окремі особи звернулися до мера за дозволом на проведення «стаціонарних зібрань» 11 червня на «семи різних площах у Варшаві» [30]. червня 2005 року мер заборонив стаціонарні зібрання, організовані представниками «неурядових організацій, що діють на користь осіб гомосексуальної орієнтації» [30]. Мер заявив, що зібрання суперечать Закону про зібрання 1990 року, який вимагає особливих вимог до зібрань поблизу доріг, і що організатори зібрань не вказали, де будуть припарковані автомобілі, які будуть транслювати повідомлення через гучномовці. Мер також заявив, що на 11 червня були заплановані інші зібрання, «зміст яких суперечив ідеям і намірам заявників», і тому зібрання на знак протесту проти дискримінації не могли відбутися, щоб «уникнути будь-яких можливих насильницьких зіткнень між учасниками різних демонстрацій» [30]. Ці інші демонстрації були дозволені 9 червня і мали наступні теми: «За більш суворі заходи щодо осіб, засуджених за педофілію», «Проти будь-якої законодавчої роботи над законом про партнерства», «Проти пропаганди партнерств», «Виховання в християнських цінностях - запорука морального суспільства», «Проти усиновлення дітей гомосексуальними парами» та інші [30].

10 червня 2005 року організатори зібрань, які не отримали дозволу, оскаржили рішення про відмову воєводі Мазовецького воєводства, стверджуючи, що це рішення порушує їхнє право на свободу зібрань. 17 червня 2005 року воєвода скасував відмову. Воєвода зазначив, що «Закон про зібрання є гарантією свободи зібрань як щодо організації зібрань, так і щодо участі в них», і що оскільки Конституція гарантує свободу зібрань, а не право, «держава не повинна створювати право на зібрання; її обов'язок обмежується

забезпеченням мирного проведення зібрань» [30]. Губернатор підкреслив, що «рішення про заборону зібрання має розглядатися як крайній засіб, оскільки воно радикально обмежує свободу вираження поглядів» [30].

28 червня 2005 року Фундація оскаржила відмову у проведенні маршу в Апеляційній раді з питань місцевого самоврядування. Вона заявила, що «вимога подати «план організації руху» не має жодних правових підстав» і що їх не просили додавати план до своєї заяви [30]. Фундація стверджувала, що «рішення було необґрунтованим обмеженням свободи зібрань і що воно було продиктоване ідеологічними причинами, несумісними з принципами демократії» [30]. Апеляційна колегія прийняла рішення на користь Фундації, постановивши, що співробітник ДАІ не надав Фундації можливості ефективно брати участь в адміністративному процесі.

У не пов'язаному з цим провадженні 18 січня 2006 року Конституційний Суд скасував положення Закону «Про дорожній рух». Конституційний Суд постановив, що Закон про зібрання був прийнятий з метою реалізації свободи зібрань і тому «ґрунтувався на передумові, що здійснення цієї свободи не потребує жодних дозволів чи ліцензій, виданих державою» [30]. Відповідно, Конституційний суд постановив, що законодавчі вимоги Закону про дорожній рух «несумісні з особливим становищем, яке займає свобода вираження поглядів у демократичному суспільстві, і зводять нанівець особливе місце, яке займають зібрання в правовій системі відповідно до Конституції та Закону про зібрання» [30].

Бончковський і Фундація, а також інші особи звернулися до Європейського суду з прав людини. Заявники стверджували, що були порушені різні права, в тому числі їхнє право на свободу зібрань відповідно до статті 11 Європейської конвенції з прав людини.

Суд підкреслив, що Європейська конвенція передбачає демократію як «єдину політичну модель, що розглядається ... і єдину сумісну» з Конвенцією [30]. Він підкреслив, що стаття 11 визнає вирішальну роль, яку відіграють неполітичні організації у «належному функціонуванні демократії», і що

плюралізм вимагає визнання різноманітності [30]. Суд визначив, що участь громадян у демократії регулярно досягається через членство в асоціаціях, «в яких [громадяни] можуть інтегруватися один з одним і колективно переслідувати спільні цілі» [30].

Суд постановив, що заявники відповідали вимогам «жертв» порушення права, передбаченого статтею 11. Він також постановив, що на заявників негативно вплинула заборона на проведення їхніх зібрань - навіть якщо зібрання все ж таки відбулися. Відповідно, Суд постановив, що стаття 11 була порушена.

Відповідно, Суд постановив, що мало місце також порушення права не бути дискримінованим за статтею 14 у поєднанні зі статтею 11. Суд також постановив, що було порушено право заявників за статтею 13 на ефективний національний засіб юридичного захисту [30].

У рішенні підкреслюється, що сама лише можливість виникнення напруженості або провокацій, пов'язаних з публічним зібранням, не є достатньою підставою для його заборони, оскільки це фактично дасть потужне право вето тим, хто виступає проти ідеї зібрання.

Справа Бончковського зміцнила принцип, що ЛГБТ-люди і групи мають такі ж права, як і інші, на свободу зібрань і вираження поглядів, і що обмеження цих прав на підставі сексуальної орієнтації вимагають особливо вагомих підстав і не можуть бути виправдані виключно на підставі суспільної моралі або образи для деяких частин суспільства.

Рішення Європейського суду з прав людини у справах «Гендердок-М проти Молдови», «Ідентоба та інші проти Грузії» та «Бончковський та інші проти Польщі» мають велике значення для захисту прав ЛГБТ-осіб на свободу вираження поглядів та мирних зібрань. Ці справи закріпили низку ключових принципів:

1. ЛГБТ-особи та організації мають такі самі права на свободу вираження поглядів, асоціацій та мирних зібрань, що й інші групи. Будь-

які обмеження цих прав через сексуальну орієнтацію є формою дискримінації.

2. Держави зобов'язані забезпечити можливість легальної реєстрації та діяльності ЛГБТ-організацій, адвокації та висловлювання ЛГБТ-ідентичностей і прав.

3. Держави несуть позитивне зобов'язання вживати належних заходів для захисту учасників мирних ЛГБТ-заходів від насильства з боку контрдемонстрантів та проявів нетерпимості чи ненависті.

4. Відмова у проведенні ЛГБТ-заходів або бездіяльність влади у забезпеченні їх безпеки є порушенням прав на свободу зібрань, захист від нелюдського поводження та недискримінацію.

Ці рішення ЄСПЛ посилили правовий захист ЛГБТ-спільноти в Європі, підкреслюючи обов'язок держав сприяти різноманіттю, плюралізму та рівним можливостям для всіх, незалежно від сексуальної орієнтації. Забезпечення права на мирні зібрання та вільне вираження поглядів для ЛГБТ-осіб є невід'ємною складовою демократичного суспільства.

2.3. Захист від дискримінації у трудових відносинах

Право на працевлаштування без дискримінації є основоположним правом людини, яким повинні користуватися всі люди, незалежно від їхньої сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності. Дискримінація на робочому місці є серйозною проблемою, що порушує фундаментальні права людини і становить загрозу для справедливості та рівності можливостей у сфері зайнятості.

Згідно з визначенням С.М. Прилипка та О.М. Ярошенка, «дискримінація у сфері праці – це дії або бездіяльність, що виражають будь-яке пряме або непряме розрізнення, виняток або привілеї за ознаками ..., не пов'язаними з діловими якостями працівника чи групи працівників, якщо вони спрямовані на

обмеження або унеможлиблюють визнання, користування, чи здійснення на різних підставах трудових прав...» [31].

Н.Д. Гетьманцева стверджує, що дискримінація – «це негативне явище, що проявляється у будь-яких відмінностях у правовому регулюванні у вигляді обмеження у трудових правах і свободах, чи отримання різного роду переваг, в залежності від обставин, які не пов'язані з діловими якостями та веде до прямого або непрямого порушення або знищення рівності можливостей щодо здійснення і реалізації працівниками своїх трудових прав, свобод і законних інтересів» [31].

Основні ознаки дискримінації включають: расу, колір шкіри, політичні та релігійні погляди, стать, вік, етнічне та соціальне походження, громадянство, сімейний і майновий стан, місце проживання, стан здоров'я, інвалідність, вагітність і материнство, сексуальну орієнтацію, спосіб життя, мову, зовнішній вигляд тощо.

За визначенням І.С. Сахарук, дискримінація у сфері праці – це «встановлення відмінностей залежно від антидискримінаційних ознак, не пов'язаних із діловими якостями, змістом праці та додатковими гарантіями для окремих категорій осіб, що призводить до обмеження або унеможливлення визнання чи реалізації трудових прав і порушення рівності можливостей у сфері праці» [31].

Прикладом висвітлення проблематики та її вирішення -Резолюція 2274 (2019) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Сприяння розвитку парламентів, вільних від сексизму та сексуальних домагань». Дана Резолюція оснований на конфіденційних співбесідах з жінками-парламентарями та співробітницями національних парламентів. У документі Парламентська Асамблея чітко визнає «тривожний рівень сексизму в окремих національних парламентах» та «широко поширену практику замовчування і відсутність належних механізмів» для реагування на випадки дискримінації [32]. Крім того, Резолюція наголошує на необхідності організації нарад за участі

міжнародних представників та впровадження дієвих механізмів захисту постраждалих від насильства щодо жінок у трудовій сфері [33].

Отже, Резолюція свідчить не про приховування жінками проявів сексизму, а, навпаки, про чітке визнання проблеми й необхідність вживати ефективних заходів на інституційному рівні для протидії сексизму та забезпечення рівних можливостей і безпеки для жінок у сфері зайнятості.

Так само, представники ЛГБТ-спільноти стикалися зі значними бар'єрами та упередженнями на робочому місці, що перешкоджало їхній здатності забезпечити та зберегти зайнятість на рівних умовах.

Від прямих звільнень і відмови у працевлаштуванні до утисків, нерівного ставлення та ворожого робочого середовища - ЛГБТ зазнають різноманітних форм дискримінації лише на підставі їхньої сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності. Ця системна маргіналізація не лише порушує їхні основні права та людську гідність, але й позбавляє суспільство можливості повною мірою використовувати таланти, навички та внесок представників ЛГБТ-спільноти.

Відстоювання права на працевлаштування для ЛГБТ-людей є питанням забезпечення рівності, сприяння різноманітності та інклюзії, а також реалізації обіцянки прав людини для всіх. Директива про рівність у сфері зайнятості є важливим кроком у цьому напрямку, закладаючи основу для комплексної боротьби з дискримінацією та створюючи рівні можливості в робочих відносинах.

На сьогоднішній день судова практика розглядає питання доступу лесбійок і геїв до працевлаштування в основному стосувалося доступу до збройних сил. Це питання розглядалося в рамках статті 8. Вона відображає вимогу про те, що приватне життя має бути відокремленим від професійного.

Так у справі «Люстіг-Прін і Бекет проти Сполученого Королівства», Пан Лустіг-Прін і пан Бекетт були звільнені з Королівського військово-морського флоту на підставі їхньої сексуальної орієнтації. У червні 1994 року до пана Лустіг-Пріна звернулася військова поліція, і, бажаючи уникнути подальших і

менш конфіденційних розслідувань, пан Лустіг-Прін зізнався, що він гомосексуаліст. У травні 1993 року пан Бекетт зізнався своєму начальству, що він гомосексуаліст. Обидва чоловіки мали успішну військову кар'єру і вважалися кандидатами на підвищення, але були звільнені [34].

Заявники звернулися до суду з проханням переглянути політику Міністерства оборони щодо гомосексуалістів у збройних силах. Вони стверджували, що ця політика була «ірраціональною» і порушувала статтю 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Заяву про судовий перегляд було відхилено як у Високому суді Великої Британії, так і в Апеляційному суді Великої Британії [34].

Згодом вони подали скаргу до Європейської комісії з прав людини, стверджуючи, що розслідування їхньої гомосексуальності та їхнє звільнення з армії було невиправданим втручанням у сферу дії статті 8 Конвенції.

Позиція уряду Великобританії полягала в тому, що дозвіл гомосексуалістам служити в армії загрожував національній безпеці, оскільки ставив під загрозу боєздатність і згуртованість підрозділів. Уряд стверджував, що внутрішня перевірка, проведена Міністерством оборони, не виявила значної підтримки серед військовослужбовців щодо залучення гомосексуалістів до збройних сил. Уряд також стверджував, що розслідування сексуальної орієнтації військовослужбовців було необхідним для виявлення тих, хто робить неправдиві заяви про гомосексуальність, щоб звільнитися з армії [34].

Позиція заявників полягала в тому, що політика Міністерства щодо гомосексуалістів сприяла поширенню упереджень, і що замість того, щоб ефективно боротися з упередженнями, політика Міністерства фактично карала жертв. Вони також стверджували, що Міністерство не змогло обґрунтувати свої твердження про те, що включення гомосексуалістів до складу збройних сил становить загрозу для армії, і що внутрішня перевірка Міністерства була недосконалою та упередженою [34].

Ця справа поставила перед Судом соціально, морально та економічно делікатне питання: відповідність політики Великої Британії щодо заборони служби гомосексуалістів у збройних силах праву на захист приватного життя. Виніши рішення на користь заявників, Суд надав автентичне тлумачення сфери застосування статті 8 ЄКПЛ, яке має застосовуватися в цьому суперечливому контексті, як там, де вона має пряму внутрішню дію, так і в «дуалістичних» країнах, де вона слугуватиме важливим орієнтиром для тлумачення внутрішнього законодавства.

Дане рішення має важливе значення в різних аспектах. Окрім безпосереднього тлумачення сфери застосування статті 8 ЄКПЛ в контексті дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації, воно проливає світло на готовність Суду переглядати і змінювати свої власні тлумачення, а також враховувати правові та соціальні зміни в державах-учасницях.

Більше того, передбачається, що рішення такого роду, прийняті на регіональному рівні, дійсно допомагають зрозуміти, що з питання прав лесбійок і геїв знаходяться на міжнародному порядку денному в галузі прав людини.

Трансгендерна спільнота стикається з особливо складними проблемами при працевлаштуванні та збереженні роботи через поширену дискримінацію, стигму та відсутність правового захисту. Згідно з дослідженнями, рівень безробіття серед трансгендерних людей в Європейському Союзі становить майже 10%, порівняно із загальним населенням [35]. Ті, кому вдається знайти роботу, часто змушені приховувати свою справжню ідентичність і жити в страху бути викритими, що створює величезний психологічний дистрес. Навіть маючи високу кваліфікацію, багатьом трансгендерним претендентам відмовляють у працевлаштуванні або не дають можливості просування по службі.

Яскравим прикладом такого ставлення до транс-осіб – є «Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства». Хоч справа переважно стосується правового

статусу позивачки після зміни статі, але у даній справі є показання з приводу відношення до пані Гудвін на робочому місці.

Заявниця стверджує, що між 1990 та 1992 роками вона зазнавала сексуальних домагань з боку колег по роботі. Вона намагалася подати заяву про сексуальні домагання до суду, але стверджувала, що їй це не вдалося, оскільки за законом вона вважалася чоловіком. Вона не оскаржила це рішення, звернувшись до Апеляційного трибуналу з трудових спорів. Згодом заявницю було звільнено з роботи з причин, пов'язаних зі станом здоров'я, але вона стверджувала, що справжньою причиною було те, що вона була транссексуалом [36].

У 1996 році заявниця почала працювати з новим роботодавцем, і від неї вимагали надати номер національного страхування. Вона була стурбована тим, що новий роботодавець зможе відстежити її дані, оскільки, маючи номер, можна було б дізнатися про її попередніх роботодавців і отримати від них інформацію. Хоча вона звернулася до Департаменту соціального захисту населення (далі - ДСЗ) з проханням про присвоєння їй нового ідентифікаційного номера, їй було відмовлено, і врешті-решт вона передала свій ідентифікаційний номер новому роботодавцю. Заявниця стверджує, що новий роботодавець відстежив її особу, оскільки у неї почалися проблеми на роботі. Колеги перестали з нею розмовляти, і їй сказали, що всі говорять про неї за її спиною [36].

Суд не недооцінює труднощів, що виникають, і важливих наслідків, в системі доступу до записів, сімейного права, належності, спадкування, кримінального судочинства, працевлаштування, соціального забезпечення та інше. Однак, як стає зрозуміло, ці проблеми далеко не є непереборними, настільки, що робоча група вважала за можливе запропонувати як один з варіантів повне юридичне визнання нової статі, за умови дотримання певних критеріїв і процедур [36].

Загалом, Суд доходить висновку, що справедливий баланс, притаманний Конвенції, наразі рішуче схиляється на користь заявниці. Відповідно, не було

дотримано її права на повагу до приватного життя в порушення статті 8 Конвенції [36].

Захист права на працевлаштування без дискримінації для ЛГБТ-осіб є надзвичайно важливим питанням з точки зору забезпечення рівності, поваги до прав людини та інклюзивності суспільства. Незважаючи на певний прогрес, ЛГБТ-спільнота й досі стикається з численними перешкодами та упередженнями при працевлаштуванні та на робочих місцях.

Прецедентна практика Європейського суду з прав людини відіграє ключову роль у встановленні правових стандартів захисту від дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Рішення у справах Люстіг-Прін і Бекет проти Сполученого Королівства, Сміт і Гредді проти Сполученого Королівства, а також Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства заклали важливі принципи:

1. Звільнення або обмеження у працевлаштуванні через сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність є порушенням права на повагу до приватного життя згідно зі статтею 8 Конвенції.

2. Держави зобов'язані вживати заходів для боротьби з упередженнями та дискримінацією на робочих місцях, замість того щоб карати жертв.

3. Трансгендерні особи мають право на визнання їхньої гендерної ідентичності та недискримінацію у всіх сферах, включно з працевлаштуванням.

Ці рішення ЄСПЛ закликають держави вжити конкретних законодавчих, політичних та просвітницьких заходів для подолання дискримінації ЛГБТ-осіб у сфері праці. Забезпечення рівних можливостей і безпечного робочого середовища для ЛГБТ-працівників є невід'ємною складовою дотримання прав людини та розбудови інклюзивного демократичного суспільства.

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄСПЛ НА СФЕРУ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРЕДСТАВНИКІВ ЛГБТ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ

Повага до прав людини, рівність та плюралізм є найвищими критеріями розвиненості людської цивілізації. При цьому рівень сприяння захисту і реалізації прав саме вразливих верств населення є найкращим показником реального здійснення принципів непорушності та гарантованості прав людини, ступеню їх захищеності, а також толерантності суспільства. ЛГБТІ, будучи соціальною групою з відмінною ідентичністю, не вимагають надання їм окремих нових за формальними ознаками прав, а наголошують на проблемі їх сутності, насамперед, дискримінації, закликаючи до реального втілення принципу рівності, декларованого як актами з прав людини міжнародного значення, так і конституцією [Батанов О., Товпеко Я. Реалізація конституційно-правових норм про права людини щодо ЛГБТІ-спільноти: політичні та правові аспекти. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки . №2. 2017. С. 5-13, С. 8].

Становище ЛГБТ-людей в Україні залишається складним і неоднозначним. Попри певні здобутки у сфері забезпечення прав і свобод представників ЛГБТ-спільноти, вони продовжують стикатися з численними проблемами та дискримінацією в українському суспільстві.

В Україні досі немає комплексного антидискримінаційного законодавства, яке б надійно захищало ЛГБТ-осіб від дискримінації. Чинне законодавство містить лише фрагментарні норми щодо недопущення дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Наприклад, стаття 2 (1) Кодексу законів про працю в Україні забороняє будь-яку дискримінацію у сфері праці не тільки відносно статі, раси, релігії, інвалідності та інше, а й відносно сексуальної орієнтації [37].

Основний нормативно-правовий акт, що покликаний боротись з дискримінацією, Закон України «Про засади запобігання та протидії

дискримінації в Україні». Його мета - сформувати правові засади для запобігання та протидії дискримінації в Україні, забезпечити реалізацію конституційного принципу рівності прав і можливостей громадян, у тому числі незалежно від сексуальної орієнтації. У даному документі закріплені терміни, як «дискримінації», «пряма дискримінація», «непряма дискримінація», «утиск», сфера дії Закону, визначення механізмів звернення за захистом від дискримінації до суду або державних органів та інші [38].

Однак закон не виділяє сексуальну орієнтацію як одну з дискримінаційних ознак. Ми можемо тільки припускати, що слова з терміну «дискримінація», «..іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними» має відношення до ЛГБТ спільноти [38]. Це створює правову невизначеність і ускладнює ефективний захист прав ЛГБТ.

Кримінальний кодекс прописує відповідальність за дискримінацію або катування тільки на національні, расові та релігійні меншини відповідно до статей 127 та 300 [39]. Хоч держава намагалась зробити позитивні кроки у сторону ЛГБТ за допомогою Проекту Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо протидії злочинам на ґрунті ненависті за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності) подано на розгляд до Верховної Ради 9 квітня 2020 року та його було знято з розгляду на початку жовтня того ж року [40, с. 67-68].

Незначні кроки у створенні відповідної антидискримінаційної правової бази значною мірою пов'язані із зобов'язаннями країни перед Європейським Союзом щодо гармонізації українського законодавства з нормами ЄС. Зокрема, Угода про асоціацію між Україною та ЄС і План дій щодо лібералізації візового режиму вимагали прийняття законодавства, спрямованого на боротьбу з дискримінацією вразливих груп, яке парламент ухвалив у 2015 році.

Другою проблемою в Україні по відношенню до ЛГБТ меншини - високий рівень гомофобії та трансфобії в суспільстві. Відповідно до опитування Київського міжнародного інституту соціології у 2023 році 33,9 %

опитаних осіб негативно ставляться до геїв, лесбійок, бісексуалів та транс осіб [41]. Дана цифра може свідчити про сприйняття теми як табу та недостатність просвітницької роботи з громадськістю щодо людської сексуальності в цілому.

Нажаль, прояви гомофобії та трансфобії у нашому суспільстві вважається нормою та може ні чим не каратись. Це призводить до страху прояву гендерної ідентичності та в цілому самовираження людини. Прикладом такого ставлення до ЛГБТ- спільноти може стати напад, який трапився 7 квітня 2024 року. Пара молодих людей у Києві було вербально та фізично принижено через значки у підтримку ЛГБТ на їх рюкзаках і кольорове волосся. Квір-пару було забризкано перцевим балоном по обличчям та нанесені удари по тілу. Самі підозрювані в нападі стверджують, що балончика в них не було. Квір-пара сподівається, що записи з камер слугуватимуть доказом того, як усе було насправді [42].

Третя проблема стосується права ЛГБТ-пар на одностатеві шлюби чи цивільні партнерства. Законодавство України наразі не визнає і не регулює такі союзи, що позбавляє ЛГБТ-сім'ї низки прав та соціальних гарантій, доступних для традиційного подружжя.

Лесбійки, геї та трансгендерні особи не можуть узаконити свої стосунки, не мають права на спільне майно, не можуть всиновити дітей або оформити права на дитину свого партнера, яку вони виховують разом. Відносно статті 21 Сімейного кодексу України, у якому вказується поняття «шлюбу», який «сімейний союз жінки та чоловіка...», таким чином фактично унеможлиблюючи одностатеві шлюби [43]. Через це у одностатевих пар в медичній сфері, зокрема, вони не мають доступу до сімейного страхування, відвідування в лікарні, в реанімації; а коли партнер помирає - не мають права вирішувати, що буде з його тілом, і виконувати його останню волю

Українська влада декларує свої добрі наміри в цій сфері. У 2015 році був прийнятий План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. Він передбачав розробку та подання на розгляд

Кабінету Міністрів України законопроекту про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для гетеросексуальних та одностатевих пар, що охоплює майнові та немайнові права, зокрема володіння та успадкування майна, утримання одного партнера іншим у разі непрацездатності, конституційне право не свідчити проти свого партнера, з терміном виконання до другого кварталу 2017 року [44].

Однак у питанні зареєстрованих партнерств не було досягнуто жодного прогресу.

Попри тиск з боку міжнародних організацій та правозахисних груп, Україна все ще знаходиться на початку шляху до повного визнання та гарантування рівних прав для ЛГБТ-спільноти. Вирішення цього питання потребує як змін у законодавстві, так і трансформації суспільних настроїв, подолання укоріненої гомофобії. Це складний, але вкрай важливий процес, який має стати невід'ємною частиною розбудови дійсно інклюзивного та рівноправного суспільства в Україні.

На основі висвітлених питань, пропонуємо п'ять пунктів, які, на нашу думку, можуть зробити ситуацію відносно захисту ЛГБТ-спільноти кращою:

- Прийняти комплексне антидискримінаційне законодавство, яке б чітко забороняло дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності у всіх сферах життя та встановлювало ефективні механізми правового захисту. Чинний Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації» є недостатнім через відсутність чітких гарантій для ЛГБТ-осіб.
- Внести зміни до Кримінального кодексу України, встановивши відповідальність за злочини на ґрунті ненависті щодо ЛГБТ-спільноти. Це сприятиме більш ефективному розслідуванню та покаранню таких злочинів.
- Легалізувати одностатеві шлюби або інститут цивільного партнерства для ЛГБТ-пар, надавши їм ті ж права та гарантії, що й традиційним

шлюбам (майнові права, право на спадкування, право на медичну інформацію тощо).

- Проводити просвітницьку роботу в суспільстві з метою подолання гомофобії, трансфобії та стереотипів щодо ЛГБТ-спільноти. Це сприятиме більшій толерантності та прийняттю гендерного різноманіття.
- Забезпечити неухильне дотримання міжнародних зобов'язань України, зокрема рішень Європейського суду з прав людини, щодо захисту прав ЛГБТ-осіб шляхом імплементації цих рішень у національне законодавство та практику.

Останній пункт є доволі важливим, адже практика Європейського суду з прав людини відіграє ключову роль у зміцненні правових гарантій та розширенні прав в Україні. Це твердження закріплене у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Відповідно до статті 17 Закону «Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права» [45]. Виконання рішень ЄСПЛ є показником поваги держави до верховенства права та її зобов'язань у сфері прав людини. Це підвищує міжнародний авторитет України та сприяє інтеграції в європейський правовий простір.

Захист прав представників ЛГБТ-спільноти є невід'ємною частиною забезпечення загальних прав людини та основоположних свобод. Для України, як держави-учасниці Ради Європи та Європейської конвенції з прав людини, особливого значення набуває практика Європейського суду з прав людини у цій сфері.

У справі ЄСПЛ «Картер проти України», яка була вирішена 11 квітня 2024 року, яскраво висвітлена проблематика прямої дискримінації з застосуванням вербальних та фізичних утисків в Україні. Заявник є відкритим геєм і стверджує, що на нього двічі нападали з гомофобними висловлюваннями. У 2015 році на нього та його друга на вулиці напали четверо осіб, які робили гомофобні зауваження. Заявник отримав синець на

обличчі, а у його друга вкрали телефон і планшет. Заявник підкреслив поліції, що злочин був мотивований упередженням проти гомосексуалістів. Розслідування, як видається, триває. У 2016 році заявник та його друг зазнали утисків у супермаркеті від двох осіб, які використовували образливі гомофобні образи, а потім вдарили їх кулаками та ногами, коли вони увійшли до підземного переходу. Через тілесні ушкодження, яких зазнав друг, було порушено кримінальне провадження, але його кілька разів закривали, причому останнє таке рішення було скасовано як незаконне [46].

Обидва напади підпадали під дію статті 3 ЄКПЛ. Не було оскаржено, що заявник отримав тілесні ушкодження в результаті нападу 2015 року або що стаття 3 застосовується в цьому відношенні. Що стосується нападу 2016 року, то хоча Суд не зміг встановити, що заявник зазнав тілесних ушкоджень, беззаперечним було те, що його супутник зазнав фізичного нападу в його присутності, і заявник також був об'єктом нападу. За таких обставин заявник повинен був сприймати загрозу фізичного насильства не тільки дуже серйозно, але й як неминучу, особливо з огляду на попередній напад, від якого він постраждав у 2015 році [46]. Той факт, що насильство або, принаймні, загроза насильства була безпосередньо пов'язана з гомофобними образами, також є важливим елементом в оцінці Суду.

Також у процесі розгляду справи ЄСПЛ відзначив, що «відповідним національним органам було вкрай важливо провести розслідування, вживши всіх розумних заходів з метою викриття ролі можливих гомофобних мотивів у нападі» [46]. Суд вважає, що без такого суворого підходу з боку правоохоронних органів злочини на ґрунті упереджень неминуче будуть розглядатися нарівні зі звичайними справами без такого підтексту, а байдужість, що виникне внаслідок цього, буде рівносильною офіційній згоді або навіть потуранню злочинам на ґрунті ненависті

Суд встановив порушення Статті 3 в сукупності зі Статтею 14 Конвенції щодо розслідування нападів на заявника у 2015 та 2016 роках, зобов'язав державу-відповідача виплатити заявнику 7,500 євро за моральну шкоду та

4,400 євро на покриття судових витрат, а також зазначив, що після закінчення трьох місяців [46].

Справа прекрасно демонструє реалії України відносно гомофобії та недостатньої просвітницької роботи у даному ракурсі. Хоч це рішення є досить новим на момент написання роботи, але ми маємо надію, що воно матиме великий вплив на законодавство країни.

1 червня 2023 року Суд виніс остаточне рішення відносно справи Маймулахів і Марків проти України.

Заяву подали двоє громадян України, які з 2010 року проживали разом у стабільних та відданих одностатевих стосунках. Їхні спроби укласти шлюб були відхилені на підставі того, що Конституція та Сімейний кодекс України обмежують право на шлюб для різностатевих пар. Хоча певні аспекти їхнього спільного життя можна було врегулювати за допомогою приватного контракту, вони не могли отримати пільги та захист, доступні для пар, які проживають разом, оскільки українське законодавство визнає лише різностатеві пари. Такі права стосувалися спільного майна подружжя, спадкування, відвідування в лікарні та усиновлення.

Їхнє становище стало ще більш хитким з початком війни 24 лютого 2022 року. Після початку війни Марків вступив до лав Національної гвардії України, і коли його запитали, хто його найближчий родич, йому відповіли, що в разі його загибелі буде повідомлено його матір, а не Маймулахіна. Після періоду погіршення стану здоров'я Марків згодом звільнився з Національної гвардії. Посилаючись на статті 14 і 8, заявники стверджували, що неможливість для них згідно з українським законодавством одружитися або отримати менший захист як пара, що фактично проживає разом, становила дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації. Вони також посилалися на статтю 1 Протоколу № 12, але Суд розглядав їхню справу, використовуючи лише статті 14 і 8.

Суд розпочав свою аргументацію з перерахування всіх «обіцянок», даних Україною щодо створення правової бази для захисту прав одностатевих

пар. По-перше, Суд зазначив, що Національна стратегія у сфері прав людини (2015) вже містила положення про легалізацію зареєстрованих цивільних партнерств для різностатевих і одностатевих пар. Однак Міністерство юстиції України сповільнило процес імплементації через отримання «...значної кількості клопотань від обласних, міських та районних рад, громадських та релігійних організацій...» [47]. Така аргументація для зупинки процесу впровадження виглядає щонайменше юридично незграбною.

Обидві сторони процесу не заперечували, що єдиною причиною дискримінаційного ставлення держави до сімейних партнерів є їхня сексуальна орієнтація. Суд зазначив, що український уряд не надав жодних аргументів, не кажучи вже про переконливі та обґрунтовані причини, для виправдання оскаржуваної різниці у ставленні держави до різностатевих та одностатевих партнерів.

Суд підкреслив, що на європейському рівні вже спостерігається чітка тенденція до правового визнання та захисту одностатевих пар у державах-членах Ради Європи. Вісімнадцять держав зробили шлюб доступним для осіб однієї статі. Ще дванадцять держав запровадили альтернативні форми визнання шлюбу. Серед вісімнадцяти держав, які дозволяють шлюб для одностатевих пар, вісім також пропонують таким парам можливість укласти інші форми союзу. За таких обставин можна говорити про чітку тенденцію, що триває в державах-учасницях до юридичного визнання одностатевих пар, оскільки більшість з тридцяти держав-учасниць ухвалили відповідне законодавство [47].

ЄСПЛ послідовно відмовляється схвалювати політику та рішення, які втілюють упереджене ставлення гетеросексуальної більшості до гомосексуальної меншини. Він неодноразово заявляв, що, як і відмінності за ознакою статі, відмінності за ознакою сексуальної орієнтації вимагають «особливо переконливих і вагомих причин» для свого обґрунтування [47]. Багато противників легалізації цивільного партнерства посилаються на чітку волю більшості населення України захищати традиційну сім'ю [47].

Розвиваючи свою аргументацію, Суд підкреслив, хоча і в контексті аналізу за статтею 8 Конвенції, що надання одностатевим парам правового визнання і захисту безперечно слугує цим ідеалам і цінностям, оскільки визнання і захист такого роду надає легітимності таким парам і сприяє їхній інтеграції в суспільство, незалежно від сексуальної орієнтації [47].

Оцінюючи справу, ЄСПЛ підкреслив, що до заявників, як до одностатевої пари, ставилися і ставляться інакше, ніж до різностатевих пар, через відсутність будь-якого правового визнання і захисту, які є доступними для останніх. Перспектива внесення змін до законодавства, на яку посилався Уряд, не впливає на цей висновок, оскільки вона залишається віддаленою і не має практичного впливу на повсякденне життя заявників [47]. Продовжуючи свою аргументацію, Суд розмірковує над «аргументом звичаю» про традиційні сімейні цінності, визнаючи, що захист сім'ї в традиційному розумінні є, в принципі, вагомою і законною причиною, яка може виправдати різницю у ставленні до людей за ознакою сексуальної орієнтації. Однак ця мета є досить абстрактною, і для її реалізації може бути використаний широкий спектр конкретних заходів. Крім того, поняття сім'ї обов'язково еволюціонує, про що свідчать зміни, яких воно зазнало з моменту прийняття Конвенції. Що ще важливіше, Суд зазначив, що в більш широкому сенсі забезпечення прав одностатевих пар саме по собі не тягне за собою послаблення прав, гарантованих іншим особам або іншим парам [47].

Оцінка ЄСПЛ завершується ще одним визнанням чіткої тенденції на європейському рівні до правового визнання та захисту одностатевих пар та порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 [47].

Справа Маймулахіна є важливим рішенням, яке доповнює постійно зростаючу практику Страсбурзького суду щодо одностатевих стосунків. Це рішення також важливе для України. Дійсно, коли багато ЛГБТ+ людей приєднуються до військових дій в Україні, цінність юридичного визнання одностатевих пар і основоположні цінності самої Конвенції стають особливо

очевидними. Тому Україна повинна відреагувати на порушення, виявлене у справі Маймулахіна, і виконати позитивне зобов'язання.

Це ідеальний момент для України, щоб нарешті переступити через упередженість у правовому регулюванні та замислитися над актуальними питаннями, які особливо гостро постали у світлі російського вторгнення. Як зазначив представник українських ЛГБТКІ+ у Збройних силах – «Зрештою, ми захищаємо країну так само, як і гетеросексуали».

Виконання Україною рішень ЄСПЛ у сфері захисту прав ЛГБТ-спільноти є критично важливим як з точки зору імплементації міжнародних зобов'язань держави, так і в контексті розвитку національного антидискримінаційного законодавства, забезпечення верховенства права та гарантування рівних прав для всіх громадян незалежно від сексуальної орієнтації.

Права осіб з нетрадиційною орієнтацією є природним правом, яке має захищатися державою, як і інші права людини. Під час вирішення цього завдання держава не повинна потурати консервативним і клерикальним вимогам та настроям, до того ж це суперечить міжнародним зобов'язанням України. Під час розгляду скарг осіб ЛГБТ, як і правозахисників, які опікуються особами ЛГБТ, Європейський суд з прав людини розглядає порушення прав таких осіб на вільну гендерну самоідентифікацію як порушення ст. 14 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (заборона дискримінації), а в разі порушення прав щодо проведення масових заходів на захист прав ЛГБТ – як порушення ст.11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднань) [49, с. 63].

ВИСНОВКИ

Питання захисту прав сексуальних меншин залишається актуальною проблемою у багатьох країнах світу. Метою даного дослідження було здійснити комплексний аналіз практики Європейського суду з прав людини у сфері захисту прав представників ЛГБТ спільноти та визначити основні підходи й стандарти, що застосовуються Судом.

За допомогою таких документів, як Рекомендація CM/Rec(2010)5 Комітету Міністрів державам-членам про заходи щодо боротьби з дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності, Директиви Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності, Європейської конвенції з прав людини та Джок'якартських принципів ми змогли встановити поняття на типи дискримінацій до представників ЛГБТ. Зокрема, ми зрозуміли, що дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності можна визначити як будь-яке розрізнення, виняток, обмеження чи перевагу, метою або результатом якого є применшення або заперечення визнання, користування або здійснення прав людини і основоположних свобод на рівних засадах.

Найбільш поширеними типами дискримінації стосовно ЛГБТ осіб є пряма та непряма дискримінація, утиски та переслідування, мова ворожнечі, обмеження у доступі до зайнятості, освіти, охорони здоров'я, житла тощо. Пряма дискримінація відбувається, коли з особою поводяться менш сприятливо, ніж з іншими, виключно через її сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність. Непряма дискримінація має місце через нейтральні на перший погляд норми, критерії чи практику, які ставлять ЛГБТ осіб у невідгідне становище порівняно з іншими. Крім того, часто ЛГБТ люди стикаються з утисками та переслідуваннями через їхню орієнтацію або ідентичність, мовою ворожнечі та ненависті, що є формами дискримінації.

У ході дослідження було розглянуто ключові рішення ЄСПЛ у справах, пов'язаних із захистом прав ЛГБТ осіб, серед яких «Даджон проти Сполученого Королівства», «Маймулахін і Марків проти України», «Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства», «Сальгуйейро да Сільва Моута проти Португалії», «Ідентоба та інші проти Грузії» та інші. Був проведений аналіз підходів Суду до питань дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації, права на повагу до приватного і сімейного життя, свободи вираження поглядів та зборів і захист від дискримінації у трудових відносинах.

Результати дослідження виявили складність та неоднозначність питання захисту прав ЛГБТ спільноти у практиці ЄСПЛ. Серед ключових проблемних аспектів - пошук балансу між захистом прав сексуальних меншин та культурними й соціальними реаліями держав-учасниць, оцінка виправданості обмежень прав ЛГБТ осіб, урахування змін суспільних поглядів тощо.

На підставі проведеного аналізу було розроблено рекомендації щодо подальшого розвитку стандартів захисту прав представників ЛГБТ спільноти в ЄСПЛ, зокрема більш чіткого визначення дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності як самостійних дискримінаційних підстав при розгляді справ щодо порушення статті 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, посилення захисту права на мирні збори, вироблення виваженого підходу до питання правового визнання одностатевих партнерств та сімейного життя одностатевих пар з урахуванням розвитку суспільних поглядів та прогресивної практики держав-членів Ради Європи, формування послідовної практики щодо забезпечення права на повагу до приватного життя контролювати упередженість та дискримінацію до ЛГБТ осіб на робочих місцях, розширення тлумачення понять «приватне життя» та «сімейне життя» при розгляді справ ЛГБТ з метою забезпечення максимального захисту їхніх прав відповідно до принципу недискримінації та проведення регулярного моніторингу імплементації рішень ЄСПЛ державами-учасницями та вжиття заходів у разі недотримання стандартів захисту прав ЛГБТ спільноти .

Окремої уваги заслуговує ситуація із захистом прав представників ЛГБТ спільноти в Україні. Незважаючи на певний прогрес, зокрема у справі «Маймулахін і Марків проти України», де ЄСПЛ визнав відмову реєстрації шлюбу гей пари, залишається низка проблемних питань. Зокрема, національне законодавство та правозастосовна практика досі не забезпечують належного захисту від дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, часто відбуваються випадки порушення права на мирні збори ЛГБТ активістів. Відсутність правового визнання одностатевих партнерств та достатньо високий рівень гомофобії та транс фобії також залишаються актуальними викликами на шляху до повноцінної реалізації прав ЛГБТ в Україні відповідно до стандартів Ради Європи та справи ЄСПЛ «Картер проти України».

Отримані результати мають важливе теоретичне та практичне значення для розбудови ефективної системи захисту прав людини в Європі та Україні. Вони можуть слугувати підґрунтям для вдосконалення національного законодавства, а також правозастосовної практики у контексті прогресивного руху до утвердження принципів рівності та недискримінації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. de Groot D. The rights of LGBTI people in the European Union. European parliamentary research service. 2022.
URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729426/ERS_BRI\(2022\)729426_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729426/ERS_BRI(2022)729426_EN.pdf).
2. Yogyakarta Principles - Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity : of 01.03.2007.
URL: <https://www.refworld.org/legal/resolution/icjurists/2007/en/58135>.
3. On life projects for unaccompanied migrant minors : Recommendation of 12.07.2007
no. CM/Rec(2007)9.URL: https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/Source/Recommendations/Recommendation%20CM%20Rec_2007_9_en.pdf.
4. Про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності : Директива Ради 2000/78/ЄС від 27.11.2000 р. № 2000/78/ЄС.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/radi-2000-78-es.pdf>.
5. Євросоюз починає процедуру проти Польщі та Угорщини через порушення прав ЛГБТ. *Радіо Свобода*.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-evrokomisia-polshcha-uhorchshyna-lgbt/31360339.html>.
6. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР
7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
8. Сімейний кодекс України : Закон від 10.01.2002 № 2947-III
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
9. Council of Europ. Handbook on European non-discrimination law. Council of Europe, 2018. 300 p. URL: <https://rm.coe.int/fra-2018-handbook-non-discrimination-law-2018-en/1680a2b52b>.

10. What is homophobia, transphobia, biphobia and acephobia? - report + support - queen mary university of london. *Report + Support - Queen Mary University of London*. URL: <https://reportandsupport.qmul.ac.uk/support/what-is-homophobia-transphobia-biphobia-and-acephobia>
11. The European Court of Human Rights. no. 43987/16, 17.02.2021. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#%7B"fulltext":\["homophobia"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-206153"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%3A%5B%5D%22%2C%22documentcollectionid2%3A%5B%5D%22%2C%22itemid%3A%5B%5D%22%7D).
12. Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights - Rights of LGBTI persons : of 31.08.2022. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_LGBTI_rights_EN_G.
13. JUDGMENT of The European Court of Human Rights of 22.10.1981 in no. no. 7525/76. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B"itemid":\["001-57473"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%3A%5B%5D%22%7D).
14. Torrance D. 40 years since court case led to reform of same-sex laws in Northern Ireland. *House of Commons Library*. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/40-years-since-court-case-reformed-same-sex-laws-in-northern-ireland/>.
15. The European Court of Human Rights. no. no. 33290/96, 21.12.1999. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-58404&filename=CASE%20OF%20SALGUEIRO%20DA%20SILVA%20MOUTA%20v.%20PORTUGAL.docx&logEvent=False>.
16. JUDGMENT of The European Court of Human Rights of 17.08.2022 in no. nos. 71367/12 and 72961/12. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#%7B"tabview":\["document"\],"itemid":\["001-217250"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22tabview%3A%5B%5D%22%2C%22itemid%3A%5B%5D%22%7D).
17. JUDGMENT of European Court of Human Rights of 27.09.1999 in no. 33985/96. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B"itemid":\["001-58408"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%3A%5B%5D%22%7D).

18. Aaron Belkin, R.L. Evans. The effects of including gay and lesbian soldiers in the british armed forces: appraising the evidence. *The center for the study of sexual minorities in the military university of California at Santa Barbara*. 2000. 1 November. URL: https://escholarship.org/content/qt433055x9/qt433055x9_noSplash_8ffcf60944a4f6b59fea7703ea28c19e.pdf?t=krndru.
19. Attewill F. Defence ministry apologises for gay discrimination. *The guardian*. 2007. URL: <https://www.theguardian.com/uk/2007/jun/28/gayrights.military>.
20. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
21. McDonald H. Ireland becomes first country to legalise gay marriage by popular vote. *The guardian*. 2015. URL: <https://www.theguardian.com/world/2015/may/23/gay-marriage-ireland-yes-vote#:~:text=Ireland%20has%20voted%20by%20a,in%20favour%20of%20gay%20marriage>.
22. de Groot D. The rights of LGBTI people in the European Union. European parliamentary research service. 2023. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747896/EPRS_BRI\(2023\)747896_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747896/EPRS_BRI(2023)747896_EN.pdf).
23. JUDGMENT of The European Court of Human Rights of 22.06.2010 in no. 30141/04. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B"itemid":\["001-99605"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B).
24. JUDGMENT of The European Court of Human Rights of 21.07.2015 in Oliari and Others v. Italy. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B"itemid":\["002-10668"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B).
- 25.. Same-sex adoption by country. *LGBT Rights by Country & Travel Guide* . *Equaldex*. URL: <https://www.equaldex.com/issue/adoption>.

26. The European Court of Human Rights. no. 19010/07, 19.02.2013.
URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-116735&filename=CASE%20OF%20X%20AND%20OTHERS%20v.%20AUSTRIA.docx&logEvent=False>.
27. Pride month 2023: 9% of adults identify as LGBT+. *Ipsos*.
URL: <https://www.ipsos.com/en/pride-month-2023-9-of-adults-identify-as-lgbt>.
28. JUDGMENT of European Court of Human Rights of 14.12.2021 in no. 23914/15. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B"itemid":\["001-213896"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B).
- 29.. JUDGMENT of European Court of Human Rights of 12.05.2015 in no. 73235/12.
URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B"fulltext":\["Identoba%20and%20others%20v.%20Georgia"\],"itemid":\["001-154400"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B).
30. Freedom of expression and assembly of LGBTI people in Europe. Council of Europe, 2024. URL: <https://rm.coe.int/doc-en-freedom-expression-lgbti-2769-2882-2537-v-1/1680aef13a>.
31. JUDGMENT of European Court of Human Rights of 03.05.2007 in no. 1543/06. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B"itemid":\["001-80464"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B).
32. Вишневецька С. В., Дорошенко Т. А. Поняття та види дискримінації в трудовому праві. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*, 2020. №4 (57). С. 103–109. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/47119>.
33. Біла-Кисельова А.А. Застереження ради європи для країн: workplace sexism. *Вчені записки таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2020. №3. С. 220–226.
URL: http://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/3_2020.pdf#page=230.
34. Promoting parliaments free of sexism and sexual harassment : Resolution of 09.04.2019 no. 2274 (2019). URL: <https://pace.coe.int/en/files/27614/html>.
35. JUDGMENT of European Court of Human Rights of 27.12.1999 in no. 31417/96 and 32377/96.
URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B"itemid":\["001-58407"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B).

36. Transgender unemployment statistics [fresh research] • gitnux. *GITNUX*.
URL: <https://gitnux.org/transgender-unemployment-statistics/>.
37. JUDGMENT of European Court of Human Rights of 11.07.2002 in no. 28957/95. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B"itemid":\["001-60596"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B).
38. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 24 груд. 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> .
39. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI : станом на 30 трав. 2014 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> .
40. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> .
41. Пряміцин В. Ю., Пороховата Є. О. Актуальні проблеми становлення прав сексуальних меншин в Україні: проблема дискримінації. *Юридичний бюлетень*. 2021. Випуск 18. С. 64–71.
URL: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.18.08>.
42. За рік українці покращили своє ставлення до ЛГБТ. *Правозахисний ЛГБТ Центр «НАШ СВИТ»*. URL: <https://gay.org.ua/blog/2023/06/15/za-rik-ukrainsi-pokrashchyly-svoie-stavlennia-do-lhbt/>.
43. У Києві трапився черговий напад на ЛГБТ-пару: підозрюваних затримали. URL: <https://zmina.info/news/u-kyievi-trapyvsya-chergovuj-napad-na-lgbt-paru-pidozryuvanyh-zatrymaly/>.
44. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> .
45. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.11.2015 р. № 1393-р : станом на 26 верес. 2020 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-p#Text> .

46. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> .
47. JUDGMENT of European Court of Human Rights of 11.04.2024 in no. 18179/17. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-232020&fbclid=IwAR1oHjymGGkjwZI3gl1B84E5rJCF08i4nQ7EfziPLMF0sALQACZyC4gcByM_aem_AaiE3G3drn-7R57R8rc1rEqK_bI3jXDeukDYow1MDtWJD_zQoRQ25pqGpbJ0Fv79ns-ChlzOpoSNFvpiO6fLYef7#%7B"itemid":\["001-232020"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-232020&fbclid=IwAR1oHjymGGkjwZI3gl1B84E5rJCF08i4nQ7EfziPLMF0sALQACZyC4gcByM_aem_AaiE3G3drn-7R57R8rc1rEqK_bI3jXDeukDYow1MDtWJD_zQoRQ25pqGpbJ0Fv79ns-ChlzOpoSNFvpiO6fLYef7#%7B).
48. JUDGMENT of European Court of Human Rights of 01.06.2023 in no. 75135/14. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B"itemid":\["001-224984"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B).
49. Юринець Ю.Л., Кудра І.А. Забезпечення прав осіб на вільну гендерну самоідентифікацію як природного права: теоретичні засади та практика європейського суду з прав людини. *Порівняльно-аналітичне право*. № 4. 2019. С. 60-63